

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТЕХНОЛОГІЙ
Навчально - науковий інститут економіки та бізнес-освіти

Кафедра економіки та цифрового бізнесу

Спеціальність 051 Економіка

Форма навчання денна

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

Колпак Ельвіри Ельчин кизи

на тему **«Оцінка національної конкурентоспроможності в умовах
глобалізації»**

Науковий керівник к.е.н., доцент

(наук. ступінь, вчене звання)

Голікова К.П.

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Робота допущена до захисту в ЕК

(протокол засідання кафедри економіки та цифрового бізнесу № 14 від
10.06.2026 р.)

Зав. кафедри _____

(підпис)

Радько В.М., к.е.н., доцент

(прізвище, ініціали, наук. ступінь, вчене звання)

Кривий Ріг

2026

ЗАЯВА

Я, Колпак Ельвіра Ельчин кізи, засвідчую, що кваліфікаційна робота бакалавра на тему: «Оцінка національної конкурентоспроможності в умовах глобалізації» написана мною самостійно. Вона є цілковито моєю працею, жоден розділ, пункт цієї роботи не був опрацьований третіми особами.

26.05.2026

підпис

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту
України 29 березня 2012 року № 384

Форма № Н-9.01

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТЕХНОЛОГІЙ»
(повне найменування закладу вищої освіти)

Інститут економіки та бізнес-освіти
Кафедра економіки та цифрового бізнесу
Освітній ступінь бакалавр
Спеціальність 051 Економіка

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____ **В.М. Радько**

“30” березня 2026 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА

Колпак Ельвірі Ельчин кізи

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи **«Оцінка національної конкурентоспроможності в умовах глобалізації»**

Науковий керівник роботи Голікова Катерина Павлівна, к.е.н., доцент,
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджено наказом закладу вищої освіти від «23» березня 2026 р. № 193-ст

2. Строк подання роботи 29.05.2026р.

3. Зміст кваліфікаційної роботи; об'єкт, предмет та мета дослідження:

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ
СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Об'єкт дослідження - національна конкурентоспроможність в умовах
глобалізації.

Предмет дослідження - економічні відносини, що виникають у процесі оцінки та підвищення конкурентоспроможності національної економіки, а також механізми адаптації до глобальних викликів

Мета кваліфікаційної роботи - комплексна оцінка національної конкурентоспроможності України в умовах глобалізації та обґрунтування стратегічних напрямів її підвищення з використанням світового досвіду

5. Дата видачі завдання 26.03.2026 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної бакалаврської роботи	Строк виконання етапів роботи	Відмітка керівника про виконання етапів (дата, підпис)
1	Підготовка розділу 1	до 17.04.2026р.	
2	Підготовка розділу 2	до 08.05.2026р.	
3	Підготовка розділу 3	до 25.05.2026р.	
4	Реєстрація завершеної кваліфікаційної роботи	до 29.05.2026р.	
5	Перевірка кваліфікаційної роботи на плагіат	03.06.2026р.	
6	Отримання відгуку від наукового керівника	04.06.2026р.	
7	Отримання зовнішньої рецензії	05.06.2026р.	
8	Попередній захист кваліфікаційної роботи на кафедрі	09.06.2026р.	
9	Допуск кафедрою кваліфікаційної роботи до захисту	12.06.2026р.	
10	Підготовка студента до захисту в ЕК	до 19.06.2026р.	

Завдання підготував науковий керівник

Голікова К.П.

(підпис) (прізвище та ініціали)

Завдання одержав

Колпак Е.Е.

(підпис) (прізвище та ініціали)

Примітки:

1. Форму призначено для видачі завдання на виконання кваліфікаційної роботи і контролю за ходом роботи з боку кафедри.

2. Розробляється керівником кваліфікаційної роботи. Видається кафедрою.

3. Формат бланк

4. а А4 (210× 297 мм), 2 сторінки.

АНОТАЦІЯ

Колпак Е.Е. Оцінка національної конкурентоспроможності в умовах глобалізації – Рукопис.

Кваліфікаційна бакалаврська робота за спеціальністю 051 Економіка – Державний університет економіки і технологій. – Кривий Ріг, 2026.

Кваліфікаційна робота присвячена комплексній оцінці національної конкурентоспроможності України в умовах глобалізації та обґрунтуванню стратегічних напрямів її підвищення з використанням світового досвіду.

У роботі узагальнено теоретико-методичні засади дослідження конкурентоспроможності, еволюцію поняття від класичних теорій до сучасних багатофакторних моделей (М. Портер, подвійний діамант, дев'ятифакторна модель). Проаналізовано сучасні тенденції глобалізації та її вплив на конкурентне середовище. Систематизовано методики оцінки конкурентоспроможності провідних міжнародних інституцій (WEF, IMD, WIPO).

На основі аналізу динаміки макроекономічних показників та міжнародних рейтингів за 2023-2025 роки виявлено асиметричний профіль конкурентоспроможності України: високі позиції в цифрових рейтингах (Online Service Index – 5 місце у світі) супроводжуються падінням у Глобальному інноваційному індексі (з 55 до 66 місця), стагнацією Індексу сприйняття корупції (36 балів) та критичним зовнішньоторговельним дисбалансом (співвідношення імпорт/експорт – 2,1). Досліджено вплив глобальних викликів (війна, енергетичний терор, протекціонізм, демографічна криза) на конкурентоспроможність країни.

Обґрунтовано чотириблокову стратегію підвищення конкурентоспроможності на 2026-2030 роки (інституційна якість, людський капітал, інноваційний розвиток, макроекономічна стабільність). Здійснено розрахунок економічної ефективності пріоритетних заходів, який показав, що при щорічних витратах 1,56 млрд дол. очікуваний економічний ефект становитиме 12,2-15,1 млрд дол. (коефіцієнт ефективності 7,8-9,7). Визначено цільові макроекономічні показники до 2030 року: зростання ВВП на 6-8% щорічно, збільшення ПІІ до 12-15 млрд дол., частки R&D у ВВП до 1,5%, підвищення CPI до 48 балів.

Ключові слова: національна конкурентоспроможність, глобалізація, міжнародні рейтинги, макроекономічні детермінанти, конкурентні переваги, стратегія підвищення конкурентоспроможності, інноваційний розвиток, людський капітал, економічна ефективність, Україна.

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ	12
1.1. Еволюція поняття «національна конкурентоспроможність» та сучасні підходи до її трактування.	12
1.2. Глобалізація як визначальний фактор трансформації конкурентного середовища.	24
1.3. Система показників та методики оцінки рівня конкурентоспроможності країн	31
Висновок до розділу 1	42
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ	44
2.1. Позиціонування України в міжнародних рейтингах конкурентоспроможності.	44
2.2. Оцінка макроекономічних детермінант та конкурентних переваг національної економіки	55
2.3. Вплив глобальних викликів на конкурентоспроможність країни.	69
Висновок до розділу 2	75
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	79
3.1. Стратегічні орієнтири підвищення конкурентоспроможності України на основі світового досвіду	79

3.2. Обґрунтування практичних заходів, оцінка їх економічної ефективності та вплив на макроекономічні показники	91
Висновок до розділу 3	97
ВИСНОВКИ	99
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	102

ВСТУП

В умовах сучасної геостратегічної глобалізації, що характеризується посиленням геополітичного суперництва, фрагментацією глобальних ланцюгів вартості та зростанням протекціоністських тенденцій, проблема оцінки та підвищення національної конкурентоспроможності набуває особливої гостроти. Для України, яка з 2022 року перебуває в умовах повномасштабної війни, ця проблема є не лише економічною, а й екзистенційною. Руйнування інфраструктури, втрата виробничих потужностей, масштабна еміграція населення, енергетичний терор та критична залежність від зовнішньої фінансової допомоги створюють безпрецедентні виклики для національної економіки. Водночас війна стала каталізатором інноваційного прориву в оборонно-промисловому комплексі, цифровій сфері та окремих переробних галузях, що відкриває нові можливості для структурної модернізації.

Необхідність системної оцінки конкурентоспроможності України, виявлення її сильних та слабких сторін, а також обґрунтування стратегічних напрямів підвищення конкурентоспроможності на основі найкращого світового досвіду зумовлює актуальність теми дипломної роботи. Особливого значення набуває врахування впливу глобальних викликів – війни, протекціонізму, демографічної кризи – на трансформацію конкурентного середовища та адаптаційні спроможності національної економіки.

Метою кваліфікаційної роботи є комплексна оцінка національної конкурентоспроможності України в умовах глобалізації та обґрунтування стратегічних напрямів її підвищення з використанням світового досвіду.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішено такі завдання:

- узагальнити теоретико-методичні засади дослідження національної конкурентоспроможності, еволюцію поняття та сучасні підходи до її трактування;
- визначити роль глобалізації як визначального фактора трансформації конкурентного середовища;
- систематизувати систему показників та методики оцінки рівня конкурентоспроможності країн (WEF, IMD, WIPO тощо);
- проаналізувати позиціонування України в міжнародних рейтингах конкурентоспроможності за 2023-2025 роки;
- оцінити макроекономічні детермінанти та конкурентні переваги національної економіки;
- дослідити вплив глобальних викликів (війна, протекціонізм, енергетичний терор, демографічна криза) на конкурентоспроможність України;
- узагальнити світовий досвід формування конкурентних стратегій в умовах глобальної нестабільності;
- обґрунтувати стратегічні орієнтири та конкретні заходи підвищення конкурентоспроможності України;
- здійснити розрахунок економічної ефективності запропонованих заходів та їх впливу на макроекономічні показники.

Об'єктом дослідження є національна конкурентоспроможність в умовах глобалізації.

Предметом дослідження виступають економічні відносини, що виникають у процесі оцінки та підвищення конкурентоспроможності національної економіки, а також механізми адаптації до глобальних викликів.

Теоретичною та методологічною основою роботи є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, праці вітчизняних та зарубіжних учених з проблем національної конкурентоспроможності, глобалізації та стратегічного

управління. У процесі дослідження використано такі методи: діалектичний метод пізнання – для розкриття сутності та еволюції поняття конкурентоспроможності; метод системного аналізу – для дослідження структури та чинників національної конкурентоспроможності; порівняльний аналіз – для зіставлення позицій України в міжнародних рейтингах з іншими країнами; статистичний та економічний аналіз – для оцінки динаміки макроекономічних показників; методи прогнозування та програмно-цільового підходу – для обґрунтування стратегічних напрямів підвищення конкурентоспроможності; графічний та табличний методи – для наочного представлення результатів дослідження.

Інформаційною базою дослідження є офіційні дані Державної служби статистики України, Національного банку України, Міністерства економіки України, звіти міжнародних організацій (Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Світового економічного форуму, Міжнародного інституту розвитку менеджменту, Всесвітньої організації інтелектуальної власності, Transparency International, Європейської Бізнес Асоціації), аналітичні матеріали провідних дослідницьких центрів (GMK Center, Центр економічної стратегії, Інститут економічних досліджень та політичних консультацій), а також наукові публікації вітчизняних та зарубіжних авторів з досліджуваної проблематики.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що результати кваліфікаційної роботи можуть бути використані: органами державної влади при розробці стратегій та програм підвищення національної конкурентоспроможності, зокрема в рамках переговорного процесу про вступ України до ЄС; підприємствами та організаціями при формуванні власних конкурентних стратегій в умовах глобальної нестабільності.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст роботи

викладено на 89 сторінках, робота містить 22 таблиці, 1 рисунок. Список використаних джерел налічує 30 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

1.1. Еволюція поняття «національна конкурентоспроможність» та сучасні підходи до її трактування

Концепція національної конкурентоспроможності пройшла тривалий шлях еволюції – від меркантилістських уявлень XVI-XVII століть до складних багатофакторних моделей XXI століття. Розуміння цієї еволюції є необхідною теоретичною основою для дослідження конкурентоспроможності України в умовах сучасних глобалізаційних викликів, оскільки дозволяє визначити методологічні засади аналізу та виявити ті фактори, які набувають вирішального значення в новій гео економічній реальності.

Витоки теорії конкурентоспроможності сягають праць класиків економічної думки, які досліджували причини та вигоди міжнародної торгівлі. Як зазначають дослідники, еволюція теорій міжнародної конкурентоспроможності охоплює широкий спектр підходів — від класичних теорій, таких як абсолютна перевага Адама Сміта, до нових теорій, таких як модель конкурентних переваг Майкла Портера [21].

Меркантилізм (XVI-XVII ст.) став першою систематизованою теорією, що розглядала міжнародну торгівлю з позицій національного інтересу. Меркантилісти ототожнювали багатство з накопиченням золота та срібла, а тому вбачали мету зовнішньої торгівлі в досягненні активного торговельного балансу (перевищення експорту над імпортом). Держава, за цією логікою, мала активно втручатися в економіку, підтримуючи експорт та обмежуючи імпорт. Хоча сучасна економічна наука критикує меркантилізм за його нульову суму гри

(виграш однієї країни означає програш іншої), окремі елементи цього підходу зберігають актуальність у вигляді сучасних протекціоністських практик та політики імпортозаміщення.

Теорія абсолютних переваг Адама Сміта (1776 р.) стала революційним кроком уперед. Сміт доводив, що країни мають спеціалізуватися на виробництві тих товарів, де вони мають абсолютну перевагу (тобто витрачають менше ресурсів на одиницю продукції), та імпортувати товари, де такої переваги не мають. Це обґрунтовувало вигідність вільної торгівлі для всіх учасників.

Теорія порівняльних переваг Давіда Рікардо (1817 р.) поглибила аргументацію Сміта, довівши, що торгівля вигідна навіть тоді, коли країна не має абсолютних переваг у жодному товарі. Достатньо, щоб країна мала порівняльну перевагу — тобто менші альтернативні витрати виробництва. Це стало фундаментальним обґрунтуванням міжнародного поділу праці на основі технологічних відмінностей.

Теорія співвідношення факторів виробництва (модель Хекшера-Оліна), розроблена на початку ХХ століття, пояснювала порівняльні переваги відмінностями в наділеності країн факторами виробництва — працею, капіталом, землею. Країни експортують товари, які інтенсивно використовують їхні відносно надлишкові фактори. Теорема Столпера-Самуельсона та теорема Рибчинського стали важливими доповненнями, що пояснювали вплив зовнішньої торгівлі на розподіл доходів всередині країни .

Парадокс Леонтьєва (1953 р.) поставив під сумнів теорію Хекшера-Оліна, виявивши, що США — капіталонадлишкова країна — експортують трудомісткі товари та імпортують капіталомісткі. Це стимулювало подальші дослідження та пошук нових факторів конкурентоспроможності, таких як кваліфікація робочої сили, природні ресурси, технологічні відмінності.

Теорія життєвого циклу продукту Реймонда Вернона (1966 р.) пояснювала динаміку міжнародної торгівлі етапами розвитку продукту — від новинки, що виробляється в розвинених країнах, до стандартизованого товару, виробництво якого переміщується в країни, що розвиваються. Теорія економії від масштабу Пола Кругмана (1979 р.) обґрунтувала вигідність внутрішньогалузевої торгівлі між подібними країнами, де порівняльні переваги не відіграють вирішальної ролі.

Таким чином, класичні та неокласичні теорії створили понятійний апарат для аналізу міжнародної конкурентоспроможності, але зосереджувалися переважно на макрорівні (країна) та пояснювали структуру торгівлі, а не динаміку конкурентних переваг.

Ключовим етапом в еволюції концепції стала відома дискусія між Полом Кругманом та його опонентами на сторінках Harvard Business Review на початку 1990-х років. Ця дискусія виявила фундаментальні розбіжності в розумінні природи національної конкурентоспроможності [21].

Пол Кругман у статті "Competitiveness: A Dangerous Obsession" (1994) різко розкритикував саме поняття національної конкурентоспроможності, назвавши його "небезпечною одержимістю". Його аргументи зводилися до наступного:

- конкурентоспроможність корпорацій має чіткий сенс (вони можуть збанкрутувати), але країни не зникають з карти світу через невдачі в конкуренції;
- ототожнення успіху країни з успіхом її корпорацій на світових ринках є помилковим — рівень життя визначається передусім внутрішньою продуктивністю;
- світова торгівля не є грою з нульовою сумою — вигреш однієї країни не означає програшу іншої;

- захопленість конкурентоспроможністю може призводити до невиправданих витрат бюджету на підтримку окремих секторів та торговельних воєн.

На думку Кругмана, "підвищення продуктивності є кращим шляхом до процвітання, ніж одержимість конкурентоспроможністю" .

Клайд Престовіц (мол.) у відповіді "Playing to Win" відстоював іншу позицію: конкурентоспроможність має значення, оскільки впливає на рівень життя через торговельний баланс та структуру економіки. Він наголошував, що для політиків важливим є не лише абсолютний рівень продуктивності, але й відносні позиції країни в глобальній економіці .

Лестер Туроу у відповіді "Microchips, not Potato Chips" стверджував, що країни конкурують за "хороші робочі місця" у високотехнологічних секторах, і втрата таких секторів має довгострокові негативні наслідки. Він підкреслював: "Йдеться про рівень життя, дурнику" ("It's living standards, stupid") .

Стівен Коен у відповіді "Speaking Freely" наголошував, що Кругман надто спрощує проблему, ігноруючи структурні відмінності між економіками та роль технологічного лідерства .

У підсумку дискусії сформувався консенсус, що хоча термін "національна конкурентоспроможність" є нечітким, він відображає реальні проблеми: здатність країни забезпечувати високий і зростаючий рівень життя в умовах відкритої економіки та глобальної конкуренції. Як підсумовує сучасне дослідження, "конкурентоспроможність є багатовимірним економічним поняттям, що охоплює механізми взаємодії економічних суб'єктів, багаторівневий апарат економічної координації та конкурентні переваги, які допомагають досягати економічних цілей" .

Справжнім проривом у дослідженні національної конкурентоспроможності стала праця Майкла Портера "Конкурентні переваги націй" (1990), яка

запропонувала цілісну теоретичну модель для аналізу детермінант конкурентоспроможності на національному рівні. Портер виходив з того, що конкурентоспроможність країни не є грою з нульовою сумою, а визначається здатністю її фірм створювати та утримувати конкурентні переваги в певних галузях [16].

Модель "діаманта" Портера включає чотири взаємопов'язані детермінанти конкурентних переваг:

1. Факторні умови (Factor Conditions) - наявність факторів виробництва (праця, земля, капітал, інфраструктура, природні ресурси), причому Портер наголошував на важливості не стільки базових, скільки спеціалізованих факторів, які створюються, а не дістаються у спадок.

2. Умови попиту (Demand Conditions) - характер внутрішнього попиту на продукцію галузі, його обсяг, структура та вимогливість. Вимогливі споживачі змушують компанії вдосконалювати продукцію.

3. Споріднені та підтримуючі галузі (Related and Supporting Industries) - наявність конкурентоспроможних постачальників та суміжних галузей, що створюють кластерні ефекти.

4. Стратегія фірм, структура та суперництво (Firm Strategy, Structure, and Rivalry) - умови, що визначають створення, організацію та управління фірмами, а також характер внутрішньої конкуренції. Інтенсивна внутрішня конкуренція стимулює інновації та підвищення ефективності.

Додатково Портер виділяв два допоміжні фактори: роль уряду, який може стимулювати або гальмувати розвиток детермінант, та випадкові події, що відкривають нові можливості.

Модель Портера стала методологічною основою для численних емпіричних досліджень та формування стратегій підвищення конкурентоспроможності на національному, регіональному та галузевому рівнях.

Попри визнання, модель Портера зазнала критики, особливо з боку дослідників малих відкритих економік та країн, що розвиваються. Основні зауваження стосувалися:

- зосередження виключно на внутрішніх факторах, ігнорування ролі міжнародної діяльності фірм (експорту, імпорту, прямих іноземних інвестицій);
- непридатності для малих економік, які не можуть покладатися лише на внутрішній ринок та внутрішніх постачальників;
- недостатньої уваги до ролі транснаціональних корпорацій, які часто визначають структуру виробництва в країнах, що розвиваються.

У відповідь на цю критику було запропоновано низку розширених моделей:

Модель "подвійного діаманта" (Double Diamond Model), розроблена Аланом Рагменом та співавторами, враховує вплив міжнародних факторів на національну конкурентоспроможність. Вона розглядає два діаманти: внутрішній (національний) та зовнішній (міжнародний), що дозволяє аналізувати, як глобальні зв'язки впливають на конкурентні переваги країни.

Дев'ятифакторна модель (Nine-Factor Model) Чо Донг-Сонга була розроблена спеціально для аналізу конкурентоспроможності країн, що розвиваються. Вона розрізняє:

- фізичні фактори (природні ресурси, бізнес-середовище, споріднені галузі, внутрішній попит);
- людські фактори (працівники, політики та бюрократи, підприємці, менеджери);
- зовнішній фактор (випадкові події).

Модель "подвійного діаманта на основі дев'яти факторів" (Dual Double Diamond Model) стала синтезом попередніх підходів, інтегруючи як внутрішні/міжнародні виміри, так і фізичні/людські фактори конкурентоспроможності.

Ці розширені моделі дозволили більш адекватно аналізувати конкурентоспроможність малих відкритих економік (таких як Південна Корея, Сінгапур, країни Балтії) та країн з перехідною економікою.

Сучасні дослідження національної конкурентоспроможності дедалі більше уваги приділяють інституційним факторам. Якість державних інституцій, верховенство права, захист прав власності, контроль корупції розглядаються як фундаментальні детермінанти довгострокової конкурентоспроможності [17].

Дослідження Fainshmidt, Smith та Judge (2025) на вибірці 90 розвинених країн та країн, що розвиваються, показало, що "якість публічного врядування є ключовою для національної конкурентоспроможності". При цьому автори виявили, що існують чотири різні шляхи до високого рівня національної конкурентоспроможності, а контекст інтенсивної внутрішньої конкуренції присутній у всіх чотирьох шляхах [17].

Важливим висновком є те, що не всі чотири елементи оригінальної моделі Портера є обов'язковими для досягнення високої конкурентоспроможності. Зокрема, "факторні умови" та "проникнення багатонаціональних корпорацій" не є необхідними для побудови національної конкурентної переваги в сучасних умовах .

Четверта промислова революція та цифрова трансформація докорінно змінюють природу конкурентних переваг. Дослідження Торреса та Годінью (2025) на даних 60 країн виявило, що "цифровізація є необхідною умовою для національної конкурентоспроможності" [27].

Автори пропонують розглядати цифровізацію як окрему детермінанту, що має прямий вплив на національну конкурентоспроможність. Використовуючи метод аналізу необхідних умов (*necessary condition analysis*), вони визначили "рівні вузьких місць для кожного рівня результату, що цікавить" — тобто

мінімально необхідний рівень розвитку цифровізації для досягнення певного рівня конкурентоспроможності .

У цьому контексті Чо Донг-Сонг та Мун Хві-Чанг (2024) у третьому томі "Конкурентоспроможності націй" зосереджуються на "нових технологіях четвертої промислової революції": великих даних, штучному інтелекті, хмарних обчисленнях та їхньому впливі на корпоративну та національну конкурентоспроможність. Автори наголошують, що пандемія COVID-19 прискорила впровадження цих технологій, але фірми та уряди відстають у їх ефективній інтеграції у свою діяльність .

Сучасна економічна наука трактує національну конкурентоспроможність як багатовимірне поняття, що включає:

1. Продуктивність як основу - здатність економіки забезпечувати стале зростання продуктивності праці та сукупної факторної продуктивності. Як зазначає МВФ, "підвищення продуктивності є кращим шляхом до добробуту, ніж одержимість конкурентоспроможністю" .

2. Здатність конкурувати на зовнішніх ринках - підтримання та розширення частки національних виробників на глобальних ринках товарів та послуг, диверсифікація експорту.

3. Інституційну якість - ефективність державного управління, верховенство права, захист прав власності, контроль корупції.

4. Інноваційний потенціал - здатність генерувати та впроваджувати технологічні, організаційні та соціальні інновації.

5. Людський капітал - якість освіти, охорони здоров'я, розвиток навичок, необхідних у сучасній економіці.

6. Цифрову конкурентоспроможність - рівень розвитку цифрової інфраструктури, впровадження цифрових технологій у бізнесі та державному управлінні.

7. Стійкість до зовнішніх шоків - здатність економіки протистояти глобальним кризам, адаптуватися до змін геополітичної ситуації.

Важливою особливістю сучасного етапу є перехід від "неоліберальної" до "геостратегічної" глобалізації, де держави дедалі активніше втручаються в економічні процеси, запроваджуючи промислову політику, субсидії, експортний контроль для підтримки національних виробників у стратегічних секторах. Це вимагає переосмислення традиційних підходів до національної конкурентоспроможності з урахуванням геополітичних факторів.

Незважаючи на значний теоретичний прогрес, вимірювання національної конкурентоспроможності залишається складною методологічною проблемою. Дослідження вказують на суттєві розбіжності в рейтингах одних і тих самих країн у різних міжнародних звітах, таких як IMD World Competitiveness Yearbook та WEF Global Competitiveness Report .

Чо Донг-Сонг пояснює ці розбіжності "відмінностями в логіці та аналітичних моделях, що використовуються IMD та WEF". Це створює труднощі для урядовців при трансформації результатів у реальну політику .

Аналіз валідності та надійності індексів національної конкурентоспроможності виявляє низку недоліків: визначення є надто широкими, підхід — упередженим, а методологія — недосконалою. Багато якісних показників є нечіткими, надлишковими або помилковими. Особливі сумніви викликає екстенсивне використання опитувань місцевих керівників, де багато запитань сформульовано нечітко. "Вражаючі піраміди рейтингів та політичні висновки WEF та IMD ґрунтуються на невеликій, неадекватній та часто сумнівній базі" .

Таблиця 1.1

Еволюція теоретичних поглядів на категорію «національна конкурентоспроможність»

Автор / Школа	Основні праці / Період	Ключові ідеї	Визначення конкурентоспроможності	Обмеження / Критика
Меркантилісти (Т. Ман, А. Монкретьєн)	"Багатство Англії у зовнішній торгівлі" (1664), XVI-XVII ст.	Багатство ототожнюється із золотом та сріблом; активний торговельний баланс; державне регулювання; протекціонізм	Здатність держави накопичувати дорогоцінні метали через перевищення експорту над імпортом	Гра з нульовою сумою; ігнорування вигод від імпорту; надмірний етатизм
Адам Сміт	"Дослідження про природу і причини багатства народів" (1776)	Теорія абсолютних переваг; вільна торгівля; спеціалізація; поділ праці; "невидима рука" ринку	Здатність країни виробляти товари з меншими витратами, ніж інші країни, та обмінювати їх на товари, де переваги відсутні	Не пояснює торгівлю між країнами, одна з яких не має абсолютних переваг у жодному товарі
Давід Рікардо	"Принципи політичної економії та оподаткування" (1817)	Теорія порівняльних переваг; вигідність торгівлі за різниці у відносних витратах; технологічні відмінності як основа торгівлі	Здатність країни виробляти товари з меншими альтернативними витратами порівняно з іншими країнами	Статичність; припущення про постійну віддачу; ігнорування транспортних витрат
Елі Хекшер, Бертіл Олін	"Міжрегіональна та міжнародна торгівля" (1933)	Теорія співвідношення факторів виробництва; країни експортують товари, що інтенсивно використовують надлишкові фактори; вирівнювання цін на фактори	Здатність країни використовувати відносну наділеність факторами (праця, капітал, земля) для отримання переваг у міжнародній торгівлі	Парадокс Леонтьєва; не враховує технологічні зміни; якість факторів важливіша за кількість
Василь Леонтьєв	"Внутрішнє виробництво та зовнішня торгівля США: позиція американського капіталізму" (1953)	Парадокс Леонтьєва; емпірична перевірка теорії Хекшера-Оліна виявила, що США експортують трудомісткі товари	Поставив під сумнів достатність факторних умов для пояснення структури торгівлі	Стимулював пошук додаткових факторів (кваліфікація, технології, НДДКР)
Реймонд Вернон	"Міжнародні інвестиції та	Теорія життєвого циклу продукту; новинка →	Здатність країни створювати нові продукти	Пояснює лише окремі сектори; менш

	міжнародна торгівля у продуктовому циклі" (1966)	зрілість → стандартизація; переміщення виробництва у країни, що розвиваються	та утримувати лідерство на етапі інновацій	актуальна в умовах глобальних ланцюгів вартості
Пол Кругман	"Зростаюча віддача, монополістична конкуренція та міжнародна торгівля" (1979), "Competitiveness: A Dangerous Obsession" (1994)	Теорія економії від масштабу; внутрішньогалузева торгівля; критика концепції національної конкурентоспроможності	Заперечує доцільність поняття; конкурентоспроможність фірм має сенс (вони можуть збанкрутувати), а країни — ні; продуктивність, а не конкурентоспроможність визначає рівень життя	Ігнорує структурні відмінності між економіками; надмірний скептицизм щодо ролі держави
Майкл Портер	"Конкурентні переваги націй" (1990)	Модель "діаманта" (факторні умови, умови попиту, споріднені галузі, стратегія фірм); кластери; роль уряду	Здатність країни створювати умови, за яких її фірми досягають конкурентних переваг у певних галузях через взаємодію чотирьох детермінант	Недостатньо враховує міжнародні фактори; обмежена застосовність для малих відкритих економік
Клайд Престовіц, Лестер Туроу, Стівен Коен	"Playing to Win", "Microchips, not Potato Chips", "Speaking Freely" (1994)	Відповіді Кругману; конкурентоспроможність впливає на рівень життя через торговельний баланс; конкуренція за "хороші робочі місця"; структурні відмінності мають значення	Здатність країни забезпечувати високий і зростаючий рівень життя в умовах відкритої економіки та глобальної конкуренції	Не запропонували цілісної альтернативної моделі; полемічний характер
Алан Рагмен	"Міжнародний бізнес та національна конкурентоспроможність" (1991), Double Diamond Model	Модель "подвійного діаманта"; врахування міжнародних факторів; поєднання внутрішнього та зовнішнього вимірів	Здатність країни інтегрувати внутрішні та міжнародні детермінанти для створення стійких конкурентних переваг в умовах глобалізації	Складність операціоналізації; обмежена емпірична перевірка
Чо Донг-Сонг	"Дев'ятифакторна модель національної конкурентоспроможності"	Дев'ятифакторна модель; поділ на фізичні (4) та людські (4) фактори +	Здатність країни забезпечувати сталий розвиток через взаємодію	Складність кількісного вимірювання

	ності" (1994), "Competitiveness of Nations" (2024)	випадкові події; розроблена для країн, що розвиваються	фізичних (природні ресурси, бізнес-середовище) та людських факторів (підприємці, менеджери, політики, працівники)	людських факторів; обмежене застосування
Інституційний підхід (Д. Аджемоглу, Дж. Робінсон, S. Fainshmidt)	"Чому нації занепадають" (2012), "National Competitiveness and Public Governance Quality" (2025)	Якість інституцій, верховенство права, захист прав власності, контроль корупції як фундаментальні детермінанти; існують різні шляхи до конкурентоспроможності	Здатність країни створити інституційне середовище, що стимулює інновації, інвестиції та продуктивність через захист прав власності та верховенство права	Важко ізолювати вплив окремих інституцій; довгостроковість ефектів
Цифровий підхід (P. Torres, J. Godinho, Чо Донг-Сонг, Мун Хві-Чанг)	"Digitalization as a Necessary Condition for Competitiveness" (2025), "Competitiveness of Nations 3: Emerging Technologies" (2024)	Цифровізація як необхідна умова конкурентоспроможності; технології 4-ї промислової революції (AI, Big Data, cloud) трансформують конкурентні переваги	Здатність країни впроваджувати цифрові технології в бізнесі, державному управлінні та повсякденному житті, досягаючи мінімально необхідного рівня цифрового розвитку ("рівні вузьких місць")	Швидкі зміни технологій; складно визначити сталі показники

Джерело: розроблено автором на основі [16], [21], [17], [27] тощо

Для аналітичної прийнятності дослідники пропонують обмежити охоплення індексів, зосереджуючись на конкретних секторах, а не на економіці загалом, та використовувати меншу кількість критичних змінних замість включення всього, що пропонують економіка, менеджмент та інші дисципліни .

1.2. Глобалізація як визначальний фактор трансформації конкурентного середовища

Глобалізація є одним із найбільш фундаментальних процесів сучасного світового розвитку, що докорінно трансформує умови функціонування національних економік та конкурентне середовище, в якому вони взаємодіють. Розуміння сутності, рушійних сил та суперечливої динаміки глобалізації є необхідною теоретичною передумовою для аналізу національної конкурентоспроможності, оскільки саме глобальний контекст визначає "правила гри" для всіх учасників міжнародних економічних відносин [20].

Глобалізація як процес є результатом розвитку продуктивних сил та інтернаціоналізації усіх сфер суспільного життя, встановлення безпосередніх більш-менш сталих зв'язків між суб'єктами різних країн, внаслідок чого виробничий процес в одній країні стає складовою частиною процесу, який відбувається в інтернаціональному або світовому масштабах . Через свою складність та суперечливість глобалізація не має простого і однозначного тлумачення, що породжує численні наукові дискусії .

У науковій літературі склалися різні підходи до визначення цього феномену. Дж. Тобін характеризує глобалізацію як суто технологічний процес, пов'язаний із широким поширенням високих технологій в електроніці, обчислювальній техніці і комунікаціях . Спеціалісти Міжнародного валютного фонду розглядають її як економічний процес, пов'язаний зі збільшенням обсягів

міжнародних трансакцій товарів, послуг і фінансів, а також інтернаціоналізацією капіталів. На думку П. Бурдьє, глобалізація є продуктом не економіки чи технології, а політики, яка формується Світовою організацією торгівлі та транснаціональними корпораціями.

Б. Баді (Паризький університет) пропонує розглядати глобалізацію як своєрідну "гомогенізацію світу", прояв єдиних принципів та прихильність єдиним нормам поведінки. Найбільш комплексне визначення належить М. Шимаї, який вбачає в глобалізації сукупність таких процесів та явищ, як транскордонні потоки товарів, послуг, капіталу, технології та інформації, переміщення людей між країнами, переважання орієнтації на світовий ринок в торгівлі та інвестуванні, територіальну та інституціональну інтеграцію ринків, а також виникнення глобальних проблем, для вирішення яких необхідне всесвітнє співробітництво.

Узагальнюючи ці підходи, можна визначити глобалізацію як процес перетворення світової економіки в єдиний ринок товарів, послуг, капіталів, робочої сили і знань, поступальний розвиток інтернаціоналізації, що охоплює всі сфери суспільного життя. Світова економіка стає єдиним ринком і виробничою зоною з національними та регіональними секторами, а не простою сукупністю національних економік, що розгортають взаємне економічне співробітництво.

Важливо підкреслити, що глобалізація не є односпрямованим, лінійним процесом, який передбачає створення єдиної й монолітної міжнародної економічної системи. Поряд із глобальною інтеграцією проявляються дезінтеграційні тенденції, і не лише у світовому масштабі, а й у межах окремих країн. Це зауваження є принципово важливим для розуміння сучасної динаміки глобалізації, яка дедалі частіше характеризується термінами "регіоналізація" та "деглобалізація".

Глобалізація в економічній сфері має глибоке історичне коріння. Її витoki можна простежити до початку XIX століття, коли відбулася індустріальна революція в Європі. Зростання промислового виробництва привело до збільшення обсягів міжнародної торгівлі, інвестицій та фінансових операцій між країнами. Однак лише в другій половині XX століття глобалізація набула рис системного процесу, що охопив усі регіони світу [14].

У розвитку глобалізації можна виокремити кілька етапів:

1. Етап інтернаціоналізації (кінець XIX – середина XX ст.) – формування стійких міжнародних економічних зв'язків на основі традиційного поділу праці, переважно у формі міжнародної торгівлі товарами.

2. Етап неоліберальної глобалізації (1980-2015 рр.) – лібералізація руху капіталів, дерегуляція фінансових ринків, стрімке зростання ролі транснаціональних корпорацій (ТНК), формування глобальних ланцюгів вартості. Як зазначалося в попередньому підрозділі, цей етап характеризувався лібералізованим макроекономічним режимом та ринково-орієнтованими стратегіями розміщення виробництва.

3. Етап геостратегічної глобалізації (з 2015 р. дотепер) – посилення геополітичного суперництва, повернення держави в економіку через промислову політику, субсидії, експортний контроль, фрагментація глобальних ланцюгів вартості. Саме в цьому контексті розгортаються сучасні процеси регіоналізації та деглобалізації.

Сучасний розвиток світової економіки відзначається посиленою концентрацією капіталу та виробництва в обмеженій кількості регіонів. Це стимулює активізацію діяльності ТНК, які стали основним рушієм глобалізаційних процесів. Їхній вплив на міжнародну економіку є надзвичайно значним, оскільки зовнішньоекономічна діяльність ТНК визначає характер міжнародних економічних відносин.

Глобалізація є багатовимірним процесом, що охоплює різні сфери економічного життя. Основними елементами глобальної економіки виступають: міжнародна науково-технічна сфера, сфера (система) міжнародного виробництва, світовий ринок і міжнародна торгівля, міжнародна валютно-фінансова система .

Науково-технічна глобалізація найбільш концентровано реалізується у формуванні світового ринку технологій, "ноу-хау", патентів і ліцензій, інжинірингових та інформаційних послуг. Відповідно до визначальних тенденцій світового економічного розвитку в сучасних умовах різко посилюється значення науково-технічних компонентів господарського зростання як факторів динамізації та якісного вдосконалення виробництва . Показово, що обсяг наукової діяльності подвоюється приблизно кожні 10-15 років, а кількість науковців, за даними ЮНЕСКО, за останні 50 років зростала майже в 4 рази швидше, ніж загальна чисельність населення, подвоюючись у розвинутих країнах через 7-10 років .

Сфера міжнародного виробництва викристалізовується на основі взаємодії трьох найголовніших процесів: міжнародної спеціалізації та кооперування виробництва, спільної інвестиційної діяльності й спільного підприємництва . Найвиразніше тут проявляється роль ТНК, спільних підприємств, вільних економічних (експортних) зон. Ключовою конкурентною перевагою ТНК є їхня стійкість до нестабільності національних економік у глобальному середовищі .

Валютно-фінансова глобалізація проявляється через дві основні форми міжнародних інвестицій — портфельні і прямі. Прямі інвестиції є реальними капіталовкладеннями в підприємства, землю чи реліквії і широко застосовуються ТНК для виробництва готової промислової продукції, видобутку сировини, розширення сфери послуг. Вони є важливим каналом міжнародного переміщення приватного капіталу .

Глобалізація справляє багатоплановий вплив на конкурентне середовище, трансформуючи його за такими основними напрямками:

По-перше, розширення ринкового простору. Глобалізація дозволяє компаніям виходити на нові ринки, збільшуючи обсяги продажів та диверсифікуючи ризики. Це сприяє зростанню доходів і підвищенню стійкості компаній до локальних економічних коливань. Національні ринки дедалі більше орієнтуються на глобальний ринок з його досить жорсткими умовами конкуренції, що об'єктивно змушує національне виробництво досягати високої ефективності, більш повного та якісного задоволення внутрішнього попиту.

По-друге, оптимізація витрат через глобальне розміщення виробництва. Можливість розміщення виробництва в країнах з нижчими витратами на робочу силу та ресурси дозволяє ТНК знижувати собівартість продукції, підвищуючи свою конкурентоспроможність на глобальному рівні. Глобалізація володіє значними резервами підвищення ефективності виробництва завдяки поглибленню поділу праці, збільшенню економіки за рахунок масштабу і зниження витрат, оптимізації розміщення ресурсів у світовому масштабі і передачі технологій.

По-третє, прискорення технологічного обміну. Глобалізація сприяє швидкому обміну знаннями та технологіями між країнами, що дозволяє компаніям впроваджувати передові розробки, покращуючи якість продукції та ефективність бізнес-процесів. Ліцензійна торгівля охоплює переважно електротехнічну й електронну промисловість, загальне машино- та приладобудування, автомобільну, авіаракетну промисловість, хімію й нафтохімію, біотехнологію, ресурсозберігаючі технології.

По-четверте, посилення конкуренції. Глобалізація веде до зростання конкуренції у світовому масштабі, що викликає поглиблення спеціалізації та поділу праці із властивими їм наслідками — зростанням продуктивності праці та

скороченням витрат . Вихід на нові ринки часто супроводжується конкуренцією з місцевими підприємствами, які краще розуміють специфіку локального споживача, що вимагає від ТНК адаптації продуктів та маркетингових стратегій до місцевих умов .

По-п'яте, трансформація структури зайнятості та трудових відносин. Глобалізація виявила необхідність радикальної перебудови організації праці. Йдеться про нову модель трудових відносин, яка орієнтується на знання, кваліфікацію і творчий потенціал найманих працівників, створення на виробництві такого середовища, яке забезпечує їм умови для особистого вдосконалення .

Глобалізація є глибоко суперечливим процесом, який несе як значні можливості, так і серйозні ризики для національних економік. Систематизація позитивних та негативних наслідків глобалізації дозволяє краще зрозуміти характер трансформації конкурентного середовища.

Таблиця 1.2

Переваги та виклики глобалізації для національних економік

Переваги / Можливості	Виклики / Ризики
Розширення ринків збуту та доступу до ресурсів	Посилення вразливості до зовнішніх шоків (фінансових, економічних)
Зниження витрат через ефект масштабу та оптимізацію розміщення виробництва	Дендустриалізація розвинених економік через винесення виробництв
Прискорення технологічного обміну та дифузії інновацій	Зростання нерівності всередині країн та між країнами
Підвищення ефективності через глобальну конкуренцію	Втрата національного контролю над стратегічними секторами
Розширення вибору для споживачів та зниження цін	Уніфікація культури, втрата національної ідентичності
Залучення іноземних інвестицій та технологій	Загострення екологічних проблем
Розвиток міжнародної спеціалізації та кооперації	Податкова конкуренція ("гонка до дна")
Формування глобальних ланцюгів вартості	Ризик посилення монополізації з боку ТНК

Джерело: складено автором на основі [14], [20]

Важливим аспектом є те, що економіка, відкрита для міжнародної конкуренції, забезпечує гнучкість у використанні ресурсів, що потенційно приводить до зростання виробництва, і від цього виграють споживачі, для яких розширюється вибір товарів та послуг. Економія на масштабах виробництва потенційно може привести до скорочення витрат і зниження цін, і відповідно до стійкого економічного розвитку.

Під впливом глобалізації формується єдиний світовий ринок, де між собою змагаються не лише компанії, а й цілі держави. Це актуалізує проблему національної конкурентоспроможності як здатності країни забезпечувати високий і зростаючий рівень життя в умовах відкритої економіки та глобальної конкуренції.

Міжнародна конкурентоспроможність означає наявність характеристик, які створюють конкурентні переваги для організації, що бере участь у конкурентній боротьбі на світовому ринку. Носіями цих характеристик можуть бути різні види продукції, компанії, їх групи, які створюють об'єднання дочірніх підприємств або конгломерати, а також окремі країни та їх союзи, що змагаються за лідерство в різних сферах міжнародних економічних відносин.

Глобалізація змінює саму природу національних конкурентних переваг. Якщо в попередні епохи вони ґрунтувалися переважно на природних факторах (ресурси, географічне положення), то в сучасних умовах вирішального значення набувають "створені" переваги: технології, інституції, якість людського капіталу, здатність до інновацій.

Останнім часом у науковій літературі дедалі частіше обговорюються тенденції до посилення процесів регіоналізації та деглобалізації, що мають суттєвий вплив на міжнародні економічні відносини в цілому.

Регіоналізація проявляється у формуванні потужних регіональних торговельних блоків (ЄС, USMCA, RCEP), які стають основними центрами

економічної активності. За оцінками дослідників, відбувається перехід від глобалізації до регіоналізації у світовому економічному порядку .

Деглобалізація характеризується згортанням глобальних ланцюгів вартості, посиленням протекціонізму, поверненням виробництв до країн базування (reshoring). Дослідники відзначають "актуалізацію і динаміку розвитку деглобалізаційних процесів та їх вплив на формування економічної політики" .

Важливо розуміти, що регіоналізація та деглобалізація не означають кінця глобалізації як такої. Швидше, йдеться про зміну її форм — перехід від "гіперглобалізації" кінця ХХ століття до більш керованої, фрагментованої та регіоналізованої глобальної економіки. У цьому контексті дослідники вводять поняття "нео-глобалізація" та "пост-глобалізація", наголошуючи на викликах з боку популізму та поверненні національного .

Для вимірювання рівня глобалізації країн використовується КОФ Globalisation Index, який агрегує показники економічної, соціальної та політичної глобалізації . Аналіз позицій України за цим індексом дозволяє оцінити ступінь її інтеграції у глобальні процеси та виявити потенційні "вузькі місця".

1.3. Система показників та методики оцінки рівня конкурентоспроможності країн

Оцінка національної конкурентоспроможності є складним методологічним завданням, що зумовлює існування різноманітних підходів та інструментів її вимірювання. Міжнародні організації та дослідницькі центри розробили низку інтегральних індексів, які дозволяють порівнювати країни за рівнем конкурентоспроможності, виявляти їхні сильні та слабкі сторони, а також відстежувати динаміку змін. Розуміння методологічних засад цих індексів є

необхідною умовою коректного використання їхніх результатів для аналізу конкурентоспроможності України.

Глобальний індекс конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, GCI), який щорічно публікується Всесвітнім економічним форумом (WEF), є одним із найавторитетніших інструментів оцінки національної конкурентоспроможності. Він являє собою комплексний показник, що оцінює макроекономічні та мікроекономічні основи конкурентоспроможності країн, визначаючи рівень продуктивності, який, у свою чергу, впливає на поточне економічне зростання та добробут у середньостроковій перспективі [25].

Концептуальна основа GCI базується на виділенні 12 ключових "стовпів" (pillars) конкурентоспроможності, які в сукупності визначають здатність країни забезпечувати стале економічне зростання (табл. 1.3) [25] :

Ці 12 стовпів агрегуються в три субіндекси, яким присвоюються різні ваги залежно від стадії розвитку країни :

1. Базові вимоги (Basic Requirements): об'єднує стовпи 1-4 (інституції, інфраструктура, макроекономічне середовище, охорона здоров'я та початкова освіта). Цей субіндекс має найбільшу вагу для країн на факторно-орієнтованій стадії розвитку (factor-driven stage).

2. Підсилювачі ефективності (Efficiency Enhancers): об'єднує стовпи 5-10 (вища освіта, ефективність ринку товарів та праці, розвиток фінансового ринку, технологічна готовність, розмір ринку). Цей субіндекс є визначальним для країн на ефективно-орієнтованій стадії (efficiency-driven stage).

3. Фактори інновацій та розвитку бізнесу (Innovation and Sophistication Factors): об'єднує стовпи 11 та 12 (розвиненість бізнесу, інновації). Він набуває найбільшої ваги на інноваційно-орієнтованій стадії (innovation-driven stage).

Таблиця 1.3

12 стовпів конкурентоспроможності за методологією WEF

№	Стовп	Характеристика
1	Інституції (Institutions)	Адміністративні та правові рамки, що впливають на ефективність публічних і приватних інституцій, включаючи захист прав власності, тягар державного регулювання, незалежність судової системи, бізнес-витрати, пов'язані зі злочинністю та насильством .
2	Інфраструктура (Infrastructure)	Якість та доступність транспортної, телекомунікаційної та енергетичної інфраструктури, необхідної для ефективного функціонування економіки .
3	Макроекономічне середовище (Macroeconomic Environment)	Стабільність монетарної та фіскальної політики, рівень інфляції, державний борг, кредитний рейтинг країни – фактори, що впливають на довіру бізнесу та інвесторів .
4	Охорона здоров'я та початкова освіта (Health and Primary Education)	Стан здоров'я робочої сили та рівень охоплення початковою освітою як базові умови продуктивності .
5	Вища освіта та професійна підготовка (Higher Education and Training)	Якість та доступність вищої освіти, обсяги професійної підготовки, наявність кваліфікованих кадрів, необхідних для функціонування в глобальній економіці, що швидко змінюється .
6	Ефективність ринку товарів (Goods Market Efficiency)	Умови конкуренції на внутрішньому ринку, наявність торговельних бар'єрів, частка іноземної власності, кількість днів для відкриття бізнесу . Цей стовп визначає кількість і якість внутрішнього споживання .
7	Ефективність ринку праці (Labor Market Efficiency)	Гнучкість ринку праці, ефективність розподілу талантів, зв'язок оплати праці з продуктивністю, участь жінок у робочій силі .
8	Розвиток фінансового ринку (Financial Market Development)	Доступність фінансування для бізнесу, надійність банківської системи, регулювання фондового ринку, здатність фінансової системи спрямовувати ресурси в найбільш продуктивні сфери .
9	Технологічна готовність (Technological Readiness)	Здатність країни впроваджувати та використовувати нові технології для підвищення продуктивності, рівень проникнення Інтернету, інвестиції в ІКТ .
10	Розмір ринку (Market Size)	Обсяг внутрішнього та зовнішнього ринків, що дозволяє компаніям досягати ефекту масштабу .
11	Розвиненість бізнесу (Business Sophistication)	Якість бізнес-стратегій, розвиток кластерів, характер конкурентних переваг, ефективність ланцюгів постачання .

12	Інновації (Innovation)	Сприятливе середовище для інноваційної діяльності, включаючи захист інтелектуальної власності, співпрацю університетів та промисловості в R&D, державні закупівлі високотехнологічної продукції .

Джерело: складено автором на основі [25]

Такий підхід дозволяє врахувати структурні особливості економік різного рівня розвитку та забезпечує більш релевантне порівняння. Загальний бал GCI розраховується як середньозважена величина трьох субіндексів. Індекс використовує комбінацію статистичних даних (так званих "твердих даних") та результатів щорічних опитувань керівників компаній (Executive Opinion Survey), що дозволяє оцінити якісні аспекти, які важко виміряти кількісно .

Іншим провідним інструментом є Рейтинг світової конкурентоспроможності (World Competitiveness Ranking, WCR), який щорічно публікується Міжнародним інститутом розвитку менеджменту (IMD) у Лозанні. На відміну від 12-стовпової моделі WEF, IMD пропонує більш агреговану структуру, що складається з чотирьох основних факторів [19]:

1. Економічні показники (Economic Performance): макроекономічна оцінка національної економіки, включаючи внутрішню економіку, міжнародну торгівлю, міжнародні інвестиції, зайнятість та ціни.

2. Ефективність уряду (Government Efficiency): ступінь, до якого державна політика сприяє підвищенню конкурентоспроможності. Оцінюються державні фінанси, фіскальна політика, інституційна структура, законодавство про бізнес та соціальна структура.

3. Ефективність бізнесу (Business Efficiency): наскільки національне середовище заохочує компанії працювати інноваційно, прибутково та відповідально. Оцінюються продуктивність, ринок праці, фінанси, практика менеджменту та ставлення до глобалізації.

4. Інфраструктура (Infrastructure): ступінь, до якого базові, технологічні, наукові та людські ресурси задовольняють потреби бізнесу. Включає базову інфраструктуру, технологічну інфраструктуру, наукову інфраструктуру, охорону здоров'я та навколишнє середовище, а також освіту.

Кожен з чотирьох факторів поділяється на п'ять субфакторів, які, у свою чергу, деталізуються через 262 критерії. Важливою особливістю методології IMD є чіткий розподіл джерел даних: приблизно дві третини критеріїв базуються на статистичних даних з міжнародних, національних та регіональних джерел, а одна третина – на результатах щорічного опитування керівників (Executive Opinion Survey), що проводиться в партнерстві з 73 інституціями-партнерами у 60 країнах.

IMD WCR охоплює 69 економік світу. У 2025 році до рейтингу не увійшов Ізраїль, натомість додалися Кенія, Намібія та Оман. За результатами 2025 року, лідерами рейтингу стали Швейцарія, Сінгапур та Гонконг. У звіті IMD за 2025 рік підкреслюється, що традиційні детермінанти конкурентоспроможності (макроекономічна стабільність, сприятливе бізнес-середовище, якісна інфраструктура) залишаються необхідними, але вже недостатніми. Сучасні лідери додають до цього переліку цифрову готовність, управління "зеленим" переходом та витончені підходи до забезпечення стійкості (resilience).

Глобальний інноваційний індекс (Global Innovation Index, GII), який щорічно публікується Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (WIPO) у партнерстві з Корнельським університетом та школою бізнесу INSEAD, є провідним міжнародним довідником щодо інноваційного потенціалу країн. Його 18-е видання 2025 року охоплює 139 економік, оцінюючи їх на основі 78 показників [18].

Методологічна структура GII є багаторівневою та включає :

- 78 індикаторів на найнижчому рівні;
- які агрегуються у 21 субфактор;
- далі зводяться до 7 факторів (pillars);
- які, в свою чергу, формують два субіндекси (вхідні та вихідні інноваційні ресурси);

- на основі яких розраховується загальний індекс ГП.

Сім факторів ГП поділяються на дві групи :

1. Ресурси інновацій (Innovation Inputs):

- Інституції (Institutions)
- Людський капітал та дослідження (Human Capital and Research)
- Інфраструктура (Infrastructure)
- Розвиненість ринку (Market Sophistication)
- Розвиненість бізнесу (Business Sophistication)

2. Результати інновацій (Innovation Outputs):

- Результати в галузі знань та технологій (Knowledge and Technology Outputs)
- Креативні результати (Creative Outputs)

Однією з унікальних особливостей ГП є методологія ідентифікації топ-100 інноваційних кластерів світу, яка використовується з 2016 року. Ця методологія ігнорує адміністративні або політичні кордони, визначаючи географічні зони з високою щільністю винахідників та наукових авторів ("bottom-up approach"). У виданні 2025 року для цього використовуються три метрики :

- Місцезнаходження винахідників, зазначених в опублікованих патентних заявках (за системою РСТ за 2020-2024 рр.).
- Місцезнаходження авторів опублікованих наукових статей (з бази Web of Science SCIE за 2019-2023 рр.).
- Місцезнаходження компаній, які отримали венчурне фінансування (VC) (з бази PitchBook за 2019-2023 рр.). Включення даних про венчурні угоди є новим для видання 2025 року, що дозволяє розширити аналіз, включивши підприємницьку активність та інновації на ранніх стадіях.

Для виявлення кластерів застосовується алгоритм кластеризації на основі щільності DBSCAN з радіусом 15 км та щільністю 4500 винахідників/авторів .

Такий підхід дозволяє отримати об'єктивну картину географічної концентрації інноваційної діяльності.

Важливо відзначити, що методологія GII проходить щорічну статистичну перевірку Спільним дослідницьким центром Європейської Комісії (JRC-COIN). Аудит JRC підтверджує, що багаторівнева структура GII є статистично надійною та збалансованою, а всі опубліковані рейтинги знаходяться в межах змодельованих 90% довірчих інтервалів, що враховують невизначеності, властиві оцінці пропущених даних, вибору ваг та формулі агрегації .

Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI), який щорічно публікується Transparency International, є провідним глобальним показником рівня корупції в державному секторі. Він ранжує країни за шкалою від 0 (дуже високий рівень корупції) до 100 (дуже низький рівень корупції) на основі сприйняття експертами та бізнесменами [15].

Методологія CPI. Індекс формується на основі 13 різних опитувань та оцінок від 12 незалежних установ, що спеціалізуються на аналізі врядування та ділового клімату. Серед джерел даних, зокрема :

- Інституційні оцінки політики країни Світового банку (World Bank's Country Policy and Institutional Assessment);
- Опитування експертів Всесвітнього економічного форуму (World Economic Forum Executive Opinion Survey);
- Індекс трансформації Фонду Бертельсмана (Bertelsmann Foundation Transformation Index);
- Індекс верховенства права проекту Світової юстиції (World Justice Project Rule of Law Index);
- Міжнародний посібник з ризиків Political Risk Services (Political Risk Services International Country Risk Guide);

- Оцінки ризику країн Economist Intelligence Unit (Economist Intelligence Unit Country Risk Ratings);
- Звіти проекту V-Dem (Varieties of Democracy Project Dataset).

Для включення до CPI країна повинна бути оцінена щонайменше трьома з цих джерел. Дані стандартизуються за шкалою 0-100, а потім усереднюються для отримання підсумкового балу. Важливо підкреслити, що CPI вимірює саме *сприйняття* корупції, а не її фактичний рівень, що є свідомим методологічним вибором, оскільки прямий вимір корупції є неможливим через її латентний характер. Дослідники зазначають, що для оцінки корупції використовуються різні проксі-змінні, такі як дані про судові вироки (conviction index) або згадки в новинах (reflections index), але індекси сприйняття залишаються найпоширенішим інструментом для міждержавних порівнянь.

Окрім провідних індексів, існує низка інших важливих інструментів оцінки окремих аспектів конкурентоспроможності:

- Індекс мережевої готовності (Network Readiness Index, NRI): оцінює здатність країн використовувати цифрові технології та ІКТ для підвищення конкурентоспроможності та добробуту. Дослідження показують, що методології таких індексів можуть бути вдосконалені за допомогою методів машинного навчання, таких як PCA (для зменшення розмірності), кластеризація k-середніх (для групування країн за цифровою готовністю) та Random Forest (для визначення найбільш впливових показників).
- Індекс електронного уряду (E-Government Development Index, EGDI) ООН: оцінює розвиток електронного уряду в країнах-членах ООН, що є важливим показником ефективності державного управління.
- Індекс легкості ведення бізнесу (Doing Business Index) Світового банку: хоча його публікацію було призупинено, методологія цього індексу

тривалий час була важливим орієнтиром для оцінки регуляторного середовища для бізнесу.

- Показники ЮНКТАД (UNCTAD): конференція ООН з торгівлі та розвитку публікує широкий спектр даних та індексів, пов'язаних з міжнародною торгівлею, інвестиціями та розвитком, включаючи, зокрема, Індекс продуктивності торгівлі (Trade Performance Index) та аналітичні звіти щодо прямих іноземних інвестицій.

- Індеси Східного партнерства (Eastern Partnership Index): спеціалізований інструмент, розроблений громадянським суспільством для моніторингу прогресу шести країн Східного партнерства (включаючи Україну) на шляху до сталого демократичного розвитку та зближення з ЄС. Він охоплює 14 сфер політики та відстежує прогрес у досягненні Цілей сталого розвитку .

Кожен з розглянутих індексів має свої сильні сторони та обмеження, які необхідно враховувати при їх використанні (табл. 1.4).

Основні методологічні проблеми вимірювання конкурентоспроможності:

1. Проблема агрегації. Зведення різнорідних показників (інфраструктура, освіта, макроекономіка) до єдиного індексу вимагає суб'єктивних рішень щодо вибору ваг. Різні підходи до зважування (наприклад, рівні ваги проти визначених експертно) можуть давати різні результати .

2. Суб'єктивність якісних даних. Значна частка індексів (особливо GCI та WCR) базується на опитуваннях керівників компаній, чії відповіді можуть бути вразливими до короткострокових коливань настроїв, культурних упереджень або обмеженої обізнаності .

Таблиця 1.4

Порівняльна характеристика основних індексів конкурентоспроможності

Індекс	Організація	Фокус	Ключові компоненти	Методологічні особливості	Обмеження
GCI (WEF)	Всесвітній економічний форум	Загальна національна конкурентоспроможність (продуктивність)	12 стовпів, згрупованих у 3 субіндекси залежно від стадії розвитку країни	Комбінація статистичних даних та опитувань керівників; змінні ваги для різних стадій розвитку	Значна частка якісних даних (опитування) може бути суб'єктивною; методологія змінювалася з часом, що ускладнює аналіз довгострокової динаміки
WCR (IMD)	Міжнародний інститут розвитку менеджменту	Конкурентоспроможність на основі здатності середовища створювати сталу вартість	4 фактори (економічні показники, ефективність уряду, бізнесу, інфраструктура)	262 критерії; чітке співвідношення 2/3 статистичних даних та 1/3 опитувань	Менша кількість країн (69); складна методологія з великою кількістю показників
GI (WIPO)	Всесвітня організація інтелектуальної власності	Інноваційний потенціал та результативність	7 факторів, згрупованих у вхідні та вихідні субіндекси	78 показників; проходить щорічний статистичний аудит JRC ; унікальна методологія визначення інноваційних кластерів	Зосереджений виключно на інноваціях, не охоплює інші аспекти конкурентоспроможності
CPI (TI)	Transparency International	Рівень сприйняття корупції в державному секторі	Єдиний інтегральний показник від 0 до 100	Агрегація 13 різних джерел експертних оцінок та опитувань	Вимірює сприйняття, а не фактичний рівень корупції; неможливість прямого порівняння між країнами з різними культурами та рівнем розвитку

Джерело: складено автором на основі [18], [19], [15], [25]

3. Проблема охоплення. Жоден індекс не може охопити всі аспекти такого складного явища, як національна конкурентоспроможність. Це змушує дослідників використовувати комбінацію різних індексів для отримання цілісної картини.

4. Динаміка проти статичності. Індeksi надають знімок стану на певний момент часу, але не завжди добре відображають динамічні зміни, такі як швидке зростання окремих секторів або адаптивний потенціал економіки в умовах кризи.

5. Відставання даних. Статистичні дані, що використовуються в індексах, часто мають лаг у 1-2 роки, що може не відображати поточну ситуацію, особливо в швидкозмінних умовах.

Висновки до розділу 1

Аналіз теоретико-методичних засад дослідження національної конкурентоспроможності дозволяє зробити такі висновки.

По-перше, поняття «національна конкурентоспроможність» пройшло еволюцію від меркантилістського ототожнення з активним торговельним балансом до складних багатофакторних моделей (Портер, подвійний діамант, дев'ятифакторна модель). Сучасне розуміння акцентує важливість інституційної якості, цифровізації, людського капіталу та стійкості до зовнішніх шоків.

По-друге, глобалізація є багатовимірним процесом, що трансформує конкурентне середовище через розширення ринків, оптимізацію виробництва, прискорення технологічного обміну та посилення конкуренції. Водночас сучасний етап характеризується посиленням регіоналізації та деглобалізації, що потребує від країн активної адаптаційної стратегії.

По-третє, для оцінки конкурентоспроможності використовуються різні міжнародні індекси (WEF, IMD, WIPO, CPI), які мають комплементарний характер. Незважаючи на відмінності в методологіях, вони сходяться у визнанні

ключовими факторами якості інституцій, розвитку інфраструктури, людського капіталу та інновацій. При використанні цих індексів для аналізу України необхідне критичне ставлення та врахування специфіки перехідної економіки.

У подальшому для аналізу конкурентоспроможності України буде використано комбінацію даних з ГІІ, WCR, CPI та спеціалізованих індексів (Network Readiness Index, Eastern Partnership Index).

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

2.1. Позичіонування України в міжнародних рейтингах конкурентоспроможності

Українська економіка у 2025 році продовжувала функціонувати в умовах радикальної невизначеності, зовнішньої турбулентності та внутрішньої інституційної суперечливості. Широкомасштабна російська війна проти України залишається домінуючим фактором впливу на економічні рішення Уряду, бізнесу та домашніх господарств [3].

Щорічний перерозподіл 30% ВВП на оборону в період 2023–2025 років вплинув на структуру капіталу, інвестиційні та виробничі рішення економічних суб'єктів. Не менш значущим фактором впливу на поведінку виробників товарів та послуг була і залишається Держава.

У 2025 році спостерігалася різношвидкісна динаміка економічних, інвестиційних, виробничих, фінансових процесів та явищ. З одного боку, ми відзначаємо уповільнення, зниження інтенсивності певних тенденцій. Всупереч офіційним прогнозам темпи зростання ВВП у 2025 році суттєво знизилися. Враховуючи падіння ВВП на 28,8% у 2022 р. за нинішнього рівня доходів такі темпи відновлення економіки України є незадовільними.

Після зростання на 5,5% ВВП у 2023 році та 2,9% ВВП у 2024 році попередньо українська економіка у 2025 році додасть лише 1,6% ВВП. За підсумками 2025 року частка економіки України у світовому ВВП становитиме мізерні 0,18%, а 20 років тому вона була 0,15%. За прогнозованими підсумками 2025 року ВВП на душу населення України становитиме \$6382. Це становить:

13,6% від рівня Європейського Союзу, 43,7% від середньосвітового ВВП на душу населення, 22,4% від рівня Польщі та 10,6% від Німеччини (рис. 2.1) [3].

Рис. 2.1 Ключові показники економіки України в 2025 році

Джерело: [3], [2], [4], [5]

Оцінка національної конкурентоспроможності в сучасних умовах неможлива без аналізу позицій країни у провідних міжнародних рейтингах. Інтегральні індекси, що розраховуються авторитетними дослідницькими центрами (IMD, WEF, WIPO), дозволяють не лише визначити місце країни серед інших економік, але й виявити структурні проблеми, що стримують її розвиток, та конкурентні переваги, які можуть стати основою для стратегічного прориву .

Для аналізу було обрано три ключові джерела: Глобальний інноваційний індекс (Global Innovation Index, GII) Всесвітньої організації інтелектуальної власності, що відображає здатність країни до інноваційного розвитку; Рейтинг світової конкурентоспроможності (World Competitiveness Ranking) Міжнародного інституту розвитку менеджменту (IMD), який оцінює

ефективність урядів та бізнес-середовища; та дані щодо інвестиційної привабливості, які комплексно характеризують довіру до економіки з боку міжнародного капіталу. Особлива увага приділяється динаміці за останні три роки (2023-2025), що дозволяє простежити вплив поточних глобальних та внутрішніх викликів.

Глобальний інноваційний індекс є одним з найавторитетніших вимірників інноваційного потенціалу країн. Для України, яка прагне побудувати конкурентоспроможну економіку, позиції в ГІІ мають стратегічне значення. Аналіз даних Міністерства економіки України за 2022-2025 роки демонструє нестабільну, але загалом тривожну динаміку.

Таблиця 2.1

Позиції України в Глобальному інноваційному індексі (ГІІ) у 2022-2025 роках

Рік	Місце у світі (всього країн)	Місце серед 39 країн Європи	Ключові зміни / Коментар
2022	57 (зі 133)	34	Відносно стабільна позиція на початку повномасштабного вторгнення.
2023	55 (зі 132)	34	Незначне покращення на 2 позиції, що свідчило про адаптивність економіки.
2024	60 (зі 133)	34	Погіршення на 5 позицій, втрата попередніх здобутків.
2025	66 (зі 139)	35	Суттєве падіння ще на 6 позицій, найнижчий показник за період.

Джерело: складено автором на основі [18]

Як видно з таблиці 2.1, після тимчасового покращення у 2023 році (55 місце), коли країна продемонструвала здатність до швидкої адаптації в умовах війни, починаючи з 2024 року спостерігається стійка тенденція до погіршення позицій. У 2025 році Україна опустилася на 66 місце, що є найгіршим результатом за аналізований період. Це свідчить про накопичення системних проблем в інноваційній сфері, які не вдається компенсувати навіть високою адаптивністю окремих секторів, зокрема ІТ.

Детальний аналіз складових індексу за 2025 рік дозволяє виявити найбільш проблемні зони [18]:

- Регуляторне середовище - 106 позиція (без змін до попереднього року). Це одна з найслабших ланок, що вказує на надмірну зарегульованість, неефективність судової системи та складність ведення бізнесу.
- Бізнес-середовище - 89 позиція (падіння на 5 пунктів). Погіршення цього показника корелює з даними про зростання податкового тиску та адміністративних бар'єрів для підприємців у 2024-2025 роках .
- Людський капітал та дослідження - 65 позиція (падіння на 11 пунктів). Це критичне падіння, спричинене міграцією науковців та фахівців за кордон, а також хронічним недофінансуванням науки.
- Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) - 23 позиція (зростання на 33 пункти). Це єдина складова, яка демонструє вражаюче зростання, підтверджуючи високий потенціал українського ІТ-сектору навіть в умовах війни.

Позитивним сигналом, який дещо контрастує з падінням у ГП, є покращення позицій України у Глобальному індексі стартап-екосистем (Global Startup Ecosystem Index) 2025 року. Країна піднялася на 42 місце (+4 позиції до 2024 року), увійшовши до Топ-10 країн Східної Європи. Київ зберігає 68 місце у глобальному рейтингу міст . Це свідчить про те, що попри загальне погіршення інноваційного клімату, окремі високотехнологічні кластери зберігають життєздатність та конкурентоспроможність [30].

Інвестиційна привабливість є інтегральним показником довіри до країни та її конкурентоспроможності. За даними Європейської Бізнес Асоціації, інтегральний показник Індексу інвестиційної привабливості України у 2024 році дещо зріс — до 2,49 балів з 5 можливих (порівняно з 2,44 у 2023 році) . Хоча цей

рівень залишається низьким, він є вищим, ніж у 2013 році, що демонструє певну стійкість бізнесу [4; 5].

Динаміка прямих іноземних інвестицій (ПІІ) також демонструє обережне відновлення:

- За 9 місяців 2024 року чистий приплив ПІІ в Україну склав 2,96 млрд дол. США.
- Це більше, ніж за аналогічний період 2023 року (2,1 млрд дол. США) [30].

Водночас, аналітичні звіти 2025 року вказують на суттєве відставання України від сусідніх країн за накопиченим обсягом ПІІ на душу населення. Цей показник в Україні становить лише 17,7% від рівня Польщі та 24,2% від середньосвітового рівня. Це свідчить про те, що, незважаючи на поточний приплив капіталу, загальна інтегрованість України у глобальні інвестиційні потоки залишається вкрай низькою.

Ключовим викликом для інвестиційної привабливості залишаються:

1. Продовження повномасштабної війни та пов'язані з цим безпекові ризики.
2. Високий рівень корупції та слабкість інституцій. Це традиційна проблема, яка постійно фіксується міжнародними організаціями (наприклад, Індекс сприйняття корупції від Transparency International).
3. Нестабільність податкового законодавства та надмірне податкове навантаження, що ускладнює довгострокове планування для бізнесу.

Позитивним фактором є запуск Ukraine Investment Framework (UIF) у квітні 2024 року в рамках програми Ukraine Facility. Цей механізм передбачає надання гарантій на 7,8 млрд євро та грантів на 1,5 млрд євро для стимулювання приватних інвестицій в українську економіку. Очікується, що реалізація UIF дозволить залучити до 40 млрд євро державних та приватних інвестицій. Це

створює потенціал для суттєвого покращення інвестиційного клімату після зниження безпекових ризиків.

Загальний макроекономічний фон також є важливим індикатором конкурентоспроможності. За даними Liberty Institute, темпи зростання ВВП України уповільнюються: з 5,5% у 2023 році до 2,9% у 2024 році та прогнозованих 1,6% у 2025 році. Це свідчить про вичерпання ефекту "відновлювального зростання" та настання періоду стагнації на тлі структурних проблем.

Критичною проблемою є негативне сальдо зовнішньої торгівлі. За три квартали 2025 року товарний експорт скоротився на 4,1% (до менш ніж 30 млрд дол.), тоді як імпорт зріс на 17,5% (перевищивши 60 млрд дол.). Таке розширення негативного сальдо послаблює платіжний баланс та тисне на валютний курс, що є ознакою втрати цінової конкурентоспроможності вітчизняних товарів на зовнішніх ринках та надмірної імпоротної залежності внутрішнього ринку.

Для комплексної оцінки національної конкурентоспроможності доцільно застосувати рейтинговий аналіз, який дозволяє не лише визначити позиції України в різних міжнародних індексах, але й виявити структурні диспропорції між окремими складовими конкурентоспроможності. У даному підрозділі систематизовано ключові рейтингові позиції України за 2023-2025 роки, проведено їх порівняння з країнами-сусідами та визначено сильні та слабкі сторони на основі рейтингових оцінок.

Для формування цілісного уявлення про конкурентоспроможність України необхідно розглянути динаміку позицій у різних міжнародних рейтингах, що охоплюють інноваційний потенціал, інституційну спроможність, цифровий розвиток, інвестиційний клімат та сприйняття корупції.

Таблиця 2.2

Динаміка ключових рейтингових позицій України у 2023-2025 роках

Індекс / Джерело	2023	2024	2025	Тенденція
Глобальний інноваційний індекс (GII)	55	60	66	▼ падіння
ГІІ серед країн з рівнем доходу нижче середнього	1	4	н/д	▼ падіння
Network Readiness Index	43	43	43	— стабільно
Corruption Perceptions Index (CPI)	36 (104 місце)	35 (105 місце)	36 (104 місце)	— стагнація
Eastern Partnership Index (загальний)	0,66	н/д	0,67 (2 місце)	▲ незначне зростання
Eastern Partnership Index (state accountability)	0,63	н/д	0,71	▲ зростання
Eastern Partnership Index (anticorruption)	0,68	н/д	0,65	▼ падіння
Eastern Partnership Index (judicial independence)	0,85	н/д	0,76	▼ суттєве падіння
E-Government Development Index	н/д	30	30	— стабільно високі позиції
Online Service Index	н/д	5	5	▲ лідерство
Government AI Readiness Index	54	н/д	40	▲ значне зростання (+14)
Open Data Maturity (серед 36 країн Європи)	н/д	4	4	▲ лідерство
Global Crypto Adoption Index	н/д	8	8	лідерство в Східній Європі
Global Country Reputation Ranking	н/д	н/д	26 з 60	позитивна динаміка

Джерело: складено автором на основі [15], [18], [19], [20]

Як свідчать дані таблиці 2.2, Україна демонструє різновекторну динаміку залежно від сфери оцінювання:

1. Інноваційна сфера: спостерігається суттєве падіння у Глобальному інноваційному індексі (з 55 до 66 місця), а також втрата лідерства серед країн з рівнем доходу нижче середнього (з 1 до 4 місця). Це свідчить про накопичення системних проблем в інноваційній екосистемі.

2. Цифрова конкурентоспроможність: демонструє стабільно високі позиції: Network Readiness Index – 43 місце, E-Government Development Index – 30 місце, Online Service Index – 5 місце у світі, Open Data Maturity – 4 місце в Європі (97% проти середньоевропейських 86%). Це підтверджує висновок про цифрову трансформацію як ключову конкурентну перевагу.

3. Інституційна спроможність: спостерігаються суперечливі тенденції. У Eastern Partnership Index загальний показник незначно зріс (з 0,66 до 0,67), а показник state accountability суттєво покращився (з 0,63 до 0,71) завдяки відновленню роботи ProZorro та залученню громадянського суспільства до наглядових органів. Водночас показники anticorruption (з 0,68 до 0,65) та judicial independence (з 0,85 до 0,76) погіршилися, що відображає спроби підриву незалежності антикорупційних органів у липні 2025 року.

4. Антикорупційний вимір: Індекс сприйняття корупції (CPI) демонструє стагнацію на рівні 35-36 балів (104-105 місце). Як зазначає Transparency International Ukraine, "мінімальне зростання стало можливим не завдяки системним діям уряду, а завдяки суспільній згуртованості, зокрема масовим протестам у липні 2025 року, які допомогли захистити незалежність антикорупційних інституцій".

5. Технологічне лідерство: Україна демонструє значне зростання в Government AI Readiness Index (+14 позицій, до 40 місця), лідерство у Global Crypto Adoption Index (8 місце) та високі позиції в рейтингу репутації (26 місце серед 60 найбільших економік).

Для визначення відносних конкурентних позицій України проведено порівняння з Польщею, Румунією, Туреччиною та Молдовою за ключовими індексами (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Порівняльний рейтинговий аналіз України та країн-сусідів в 2025 році

Індекс	Україна	Польща	Румунія	Туреччина	Молдова
Глобальний інноваційний індекс (GII)	66	41	48	43	нижче
Corruption Perceptions Index (CPI)	36 (104)	53 (52) —	45 (70) ▼ -1	31 (124) ▼ -3	42 (80) ▼ -1
Eastern Partnership Index	2 місце (0,67) ▲	не входить	не входить	не входить	1 місце
Open Data Maturity	4 місце	3 місце	нижче	нижче	нижче
Динаміка CPI (2024-2025)	▲ +1	— 0	▼ -1	▼ -3	▼ -1

Джерело: складено автором на основі [15], [18]

Ключові висновки з порівняльного рейтингового аналізу:

1. Україна єдиний регіональний лідер за динамікою CPI: на тлі падіння показників у більшості сусідніх країн (Молдова, Румунія, Угорщина втратили по 1 пункту, Туреччина та Грузія — по 3 пункти), лише Україна та Боснія і Герцеговина продемонстрували прогрес. Водночас Україна все ще відстає від середнього показника країн-кандидатів на вступ до ЄС (39 балів) на 3 пункти та залишається на 6 пунктів позаду сусідньої Молдови.

2. Лідерство у Східному партнерстві: Україна посідає друге місце в Eastern Partnership Index (після Молдови), демонструючи прогрес у державній підзвітності, незалежних медіа, ринковій економіці, екологічній та транспортній політиці. Водночас інституційні та управлінські реформи залишаються критичними сферами, що потребують постійної уваги.

3. Цифрове лідерство в Європі: Україна посідає 4 місце в Європі за рівнем розвитку відкритих даних (Open Data Maturity) з показником 97%, значно випереджаючи середньоевропейський рівень (86%). Це підтверджує ефективність цифрової трансформації як ключової конкурентної переваги.

4. Відставання від Польщі: розрив із регіональним лідером Польщею залишається значним за всіма показниками, що свідчить про необхідність системних інституційних реформ для скорочення цього розриву.

На основі проведеного аналізу доцільно представити рейтинговий профіль конкурентоспроможності України, який візуалізує співвідношення позицій у різних вимірах (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Рейтинговий профіль конкурентоспроможності України в 2025 році

Вимір конкурентоспроможності	Рейтинг / Позиція	Оцінка
СИЛЬНІ СТОРОНИ (глобальне лідерство)		
Online Service Index	5 місце у світі	високий рівень цифровізації держпослуг
Open Data Maturity	4 місце в Європі (97%)	лідерство серед 36 країн
E-Participation	1 місце у світі	залучення громадян через онлайн-платформи
Global Crypto Adoption Index	8 місце у світі	лідерство в Східній Європі
СИЛЬНІ СТОРОНИ (регіональне лідерство)		
Eastern Partnership Index	2 місце (після Молдови)	прогрес у євроінтеграційних реформах
Динаміка CPI серед сусідів	▲ +1 (єдине зростання)	позитивна динаміка на тлі регіонального падіння
ПРОМІЖНІ ПОЗИЦІЇ		
Government AI Readiness Index	40 місце	значне зростання (+14)
E-Government Development Index	30 місце	стабільно високі позиції
Network Readiness Index	43 місце	стабільність
Global Country Reputation Ranking	26 місце з 60	moderate reputation
СЛАБКІ СТОРОНИ		
Глобальний інноваційний індекс	66 місце (падіння -11)	системне погіршення
Corruption Perceptions Index	104 місце (36 балів)	стагнація, відставання від кандидатів ЄС
Інституційна спроможність (EaP)	anticorruption 0,65 (▼) judicial independence 0,76 (▼)	погіршення через політичне втручання

Джерело: складено автором на основі [18], [15], [19]

Проведений рейтинговий аналіз дозволяє зробити такі концептуальні висновки:

1. Асиметричний профіль конкурентоспроможності: Україна демонструє "двовимірну" структуру конкурентоспроможності — високі позиції в цифрових та технологічних рейтингах (цифрова економіка) супроводжуються слабкими позиціями в інституційних та інноваційних вимірах. Це підтверджує висновок експертів, що Україна належить до економік, "чий інноваційний розвиток випереджає економічний розвиток" .

2. Цифрова трансформація як ключова конкурентна перевага: лідерські позиції в Online Service Index (5 місце), E-Participation (1 місце), Open Data Maturity (4 місце в Європі) та Government AI Readiness Index (40 місце зі зростанням +14) свідчать про успішну реалізацію цифрової стратегії, яка стала "візитівкою" України в глобальному просторі.

3. Інституційна вразливість: стагнація в Індексі сприйняття корупції (36 балів) та погіршення показників антикорупції та судової незалежності в Eastern Partnership Index вказують на збереження системних інституційних проблем. Як зазначають експерти, "прогрес в одній сфері реформ не завжди трансформується в системні зміни. Досягнення в правових або інституційних рамках можуть співіснувати зі стагнацією або навіть відкатом у політичній підзвітності, правах людини або захисті громадянського простору" .

4. Регіональне лідерство на тлі війни: попри повномасштабну війну, Україна збільшила свій загальний бал у Eastern Partnership Index та посідає друге місце після Молдови, що "демонструє стійкість українського суспільства та загальнодержавну відданість євроінтеграції та демократичним цінностям навіть в умовах воєнного стану" .

5. Парадокс інноваційного розвитку: падіння в Глобальному інноваційному індексі (з 55 до 66 місця) контрастує з технологічним проривом в оборонно-промисловому комплексі та розвитком стартап-екосистеми. Це свідчить про те, що офіційні рейтинги не встигають фіксувати "воєнні інновації"

та адаптивний потенціал економіки, який реалізується поза традиційними інституційними рамками.

На основі виявлених слабких сторін та з урахуванням міжнародних рекомендацій, можна визначити пріоритетні напрями для покращення рейтингових позицій України:

1. Інституційний захист: забезпечення незалежності антикорупційних інституцій (НАБУ, САП, ВАКС) та запобігання спробам їх підриву, що є критичним для покращення позицій у CPI та Eastern Partnership Index.

2. Судова реформа: завершення кваліфікаційного оцінювання суддів, заповнення вакансій та забезпечення прозорих механізмів відбору суддів Вищої ради правосуддя за участі міжнародних експертів.

3. Посилення антикорупційної інфраструктури: розблокування аудиту НАЗК, створення комісії з відбору членів Рахункової палати, ухвалення Антикорупційної стратегії та Державної антикорупційної програми.

4. Підвищення інноваційної активності: збільшення частки витрат на R&D у ВВП (з поточних 0,37% до середньоевропейського рівня), стимулювання інновацій у цивільних секторах, масштабування успішного досвіду defence-tech.

5. Використання цифрових переваг: капіталізація лідерських позицій у цифрових рейтингах для залучення інвестицій, розвитку е-резидентства (uResidency) та підтримки експорту ІТ-послуг.

2.2. Оцінка макроекономічних детермінант та конкурентних переваг національної економіки

Конкурентоспроможність національної економіки формується під впливом складної системи макроекономічних факторів, що включають темпи економічного зростання, структуру виробництва, інвестиційну активність, стан

зовнішньої торгівлі, фіскальну та монетарну стабільність, а також демографічні та трудові тенденції. Аналіз цих детермінант за 2023-2025 роки дозволяє виявити як ключові "точки напруги", що стримують конкурентоспроможність України в умовах війни, так і реальні локомотиви зростання, здатні забезпечити повоєнне відновлення у разі правильної стратегічної підтримки.

Економіка України у 2023-2025 роках демонструвала стало уповільнення темпів зростання попри продовження значних обсягів міжнародної допомоги (загальний обсяг залучених коштів у 2025 році сягнув 52,4 млрд дол.) . Так, реальний ВВП, згідно з оцінкою Держстату, у 2023 році зріс на 5,5%, однак у 2024 році темпи скоротилися до 3,2%, а у 2025 році — до 1,8% . При цьому рівень реального ВВП у 2025 році становив лише 77% відносно довоєнних показників , що свідчить про масштабність втрат, які ще належить надолужити [3].

Аналіз структури ВВП показує, що у 2024 році основним драйвером зростання виступали державні витрати та інвестиції, які перевищили довоєнний рівень 2021 року на 37% та 75,1% відповідно . Однак у 2025 році рушійною силою стало суттєве збільшення врожаїв та нарощування валового нагромадження основного капіталу, яке додало 2 в.п. до приросту ВВП (+10,9% за рік) . Водночас зростання було стримане проблемами в промисловості, перш за все у видобувному секторі, а також дефіцитом робочої сили внаслідок значної еміграції.

Динаміка ВВП України у 2023-2025 роках наведена в табл. 2.5

Таблиця 2.5

Динаміка реального ВВП України у 2023-2025 роках

Показник	2023	2024	2025
Реальний ВВП (річний приріст, %)	5,5	3,2	1,8
Реальний ВВП (% до довоєнного рівня 2021)	74	77	75

Основний драйвер зростання	Ефект низької бази + державні витрати	Державні витрати та інвестиції (+37% та +75,1% до 2021)	Збільшення врожаїв та валове нагромадження капіталу (+10,9%)

Джерело: складено автором на основі [3]

Якщо у 2023 році зростання значною мірою було пояснене "ефектом відновлювальної бази" після катастрофічного падіння 2022 року, то поступове вичерпання цього чинника у 2024-2025 роках оголило глибокі структурні дисбаланси. В економіці склалася парадоксальна ситуація: на фоні зростання номінальних показників реальне виробництво в багатьох базових галузях продовжувало скорочуватися, вказуючи на накопичення внутрішніх проблем, непомітних на рівні агрегованих даних.

Промисловість, яка традиційно була стрижнем української економіки, у 2023-2025 роках переживала глибоку структурну трансформацію. Найбільш примітним є те, що позитивний тренд 2023-2024 років обірвався: у 2025 році вперше з 2023 року промислове виробництво показало від'ємну динаміку, скоротившись на 2,4% порівняно з попереднім роком. При цьому обсяги реалізації промислової продукції у 2025 році зросли на 7% у номінальному виразі - до 97,5 млрд дол., що все одно залишається на 26% нижче за довоєнний рівень 2021 року (у співставних цінах без урахування доларової інфляції - 131,5 млрд дол.). Це свідчить про те, що зростання номінальних показників значною мірою забезпечувалося інфляцією та курсовими факторами, а не реальним розширенням виробництва.

Таблиця 2.6

Динаміка промислового виробництва в Україні у 2023-2025 роках

Показник	2023	2024	2025
Індекс промислового виробництва (річний приріст, %)	+6,8	+3,6	-2,4
Обсяг реалізації промислової продукції (млрд дол.)	88,9	100,8	97,5
Обсяг реалізації (% до 2021 року)	72%	80%	74%

Джерело: складено автором на основі [1]

Аналіз даних таблиці дозволяє зробити такі ключові висновки:

1. Темпи приросту промислового виробництва послідовно знижувалися: з +6,8% у 2023 році до +3,6% у 2024 році, а у 2025 році вперше за період зафіксовано від'ємне значення –2,4%. Це свідчить про вичерпання відновлювального ефекту після падіння 2022 року та накопичення системних проблем у промисловості.

2. Попри збільшення обсягу реалізації у доларовому виразі у 2024 році (до 100,8 млрд дол.), це зростання значною мірою забезпечувалося ціновими факторами та курсовими коливаннями, оскільки фізичний обсяг виробництва вже почав сповільнюватися, а у 2025 році скоротився.

3. У 2025 році обсяг реалізації промислової продукції становив лише 74% від рівня 2021 року. Навіть у відносно успішному 2024 році цей показник сягав лише 80%, що підкреслює масштаб втрат промислового потенціалу внаслідок війни.

4. Скорочення індексу промислового виробництва на 2,4% у поєднанні зі зниженням доларового обсягу реалізації (з 100,8 млрд дол. у 2024 році до 97,5 млрд дол. у 2025 році) вказує на те, що позитивна динаміка попередніх років не є сталою, а промисловість втрачає навіть досягнуті позиції.

Таким чином, промисловий сектор України перебуває у точці біфуркації: подальше погіршення може призвести до незворотної деіндустріалізації, тоді як цілеспрямована структурна підтримка (особливо оборонно-промислового комплексу, машинобудування та переробних галузей) здатна змінити тренд. Наразі ж тенденція є негативною.

Найбільш показовою тенденцією є стрімке розходження між динамікою окремих секторів промисловості, що демонструє формування основ нової, воєнно-технологічної моделі економіки, де традиційні сировинні галузі програють інноваційним.

Найбільше падіння у 2025 році демонструвала добувна промисловість: видобуток вугілля впав на 31%, нафти й газу – на 8,4%, металевих руд – на 7,1%. Це сукупне падіння в добувному секторі стало головним чинником, через який загальний промисловий індекс перейшов у зону мінуса [1].

Водночас окремі переробні галузі демонстрували позитивну динаміку, насамперед пов'язані з оборонно-промисловим комплексом. Виробництво готової металевої продукції зросло на 22,5%, виробництво автотранспортних засобів - на 22,8%, виробництво хімічних речовин - на 8,2%. Варто відзначити також збільшення виробництва харчових продуктів (+5,6%), напоїв і тютюнових виробів (+9,8%), а також постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (+1,8%).

Така диференціація створює "ефект підйомного крана": економіка одночасно програє в одних секторах і відіграє в інших. Для підвищення конкурентоспроможності це означає необхідність штучного прискорення розвитку саме тих галузей, де Україна має довготривалі конкурентні переваги (ОПК, АПК, ІТ), водночас поступово відмовляючись від безнадійного фінансування традиційних сировинних секторів.

Інвестиційний клімат є інтегральним індикатором сприйняття країни міжнародним та вітчизняним бізнесом. За даними Європейської Бізнес Асоціації (ЄБА), яка щорічно проводить опитування керівників компаній, динаміка Індексу інвестиційної привабливості України демонструє обережне, але стабільне відновлення.

Таблиця 2.7

Динаміка Індексу інвестиційної привабливості України у 2023-2025 роках

Показник	2023	2024	2025
Інтегральний показник (за 5-бальною шкалою)	2,44	2,49	2,70

Частка респондентів, які вважають клімат несприятливим, %	84	79	71
Частка респондентів, які вважають клімат вкрай несприятливим, %	27	20	14
Частка компаній, готових інвестувати в Україну, %	57	70	72
Частка топ-менеджерів, які бачать вигоду для нових інвесторів, %	21	17	29

Джерело: складено автором на основі [4], [5]

Як свідчать дані таблиці 2.7, інтегральний показник інвестиційної привабливості зріс з 2,44 у 2023 році до 2,70 у 2025 році, що практично відповідає рівню другої половини 2021 року - періоду до повномасштабного вторгнення . Особливо показовим є скорочення частки бізнес-лідерів, які оцінюють клімат як несприятливий: з 84% у 2023 році до 71% у 2025 році. Водночас частка тих, хто вважає його вкрай несприятливим, зменшилася з 27% до 14% .

Позитивним сигналом є зростання готовності компаній продовжувати інвестування в український ринок: якщо у 2023 році лише 57% опитаних компаній планували інвестувати, то у 2025 році цей показник досяг 72% . Крім того, частка топ-менеджерів, які вважають вихід на український ринок вигідним для нових інвесторів, зростає з 17% у 2024 році до 29% у 2025 році .

Інноваційна активність є критичним фактором довгострокової конкурентоспроможності. Аналіз динаміки інноваційної діяльності в Україні за 2023-2025 роки демонструє суперечливі тенденції: з одного боку, суттєве зростання інвестицій у defence tech, з іншого - хронічне недофінансування науки та інновацій порівняно з розвиненими країнами.

За даними GMK Center, упродовж 2010-2021 років в Україні спостерігалось стабільне падіння інноваційної активності: обсяг промислових витрат на інновації скоротився на 63% - до 373 млн дол. . Повномасштабна агресія призвела до подальшого падіння: у 2021-2023 роках витрати зменшилися ще на 49% - до 191 млн дол. .

Таблиця 2.8

Ключові показники інноваційної діяльності в Україні у 2023-2025**роках**

Показник	2023	2024	2025
Витрати промисловості на інновації (млн дол.)	373	191	382
Частка інноваційних витрат у ВВП (%)	0,38	0,37	0,39
Частка інноваційно активних підприємств (%)	9,6	8,8	15,7
Частка інноваційної продукції в загальному обсязі реалізації (%)	1,9	2	2,8

Джерело: складено автором на основі [8], [9], [10]

Різка зміна тренду у 2025 році, коли витрати на інновації подвоїлися порівняно з 2024 роком, пояснюється стрімким розвитком оборонних технологій в Україні. За даними аналітичного центру StateWatch, виробництво дронів в Україні у 2025 році досягло 1,7 млн одиниць, що приблизно у 1400 разів більше, ніж у 2023 році (1,2 тис. одиниць). Виробництво засобів радіоелектронної боротьби (РЕБ) та розвідки (РЕР) зросло до 34,7 тис. одиниць порівняно з 53 одиницями у 2023 році [29].

Попри це, частка інноваційних витрат у ВВП України залишається критично низькою в міжнародному контексті. Для порівняння: у 2024 році середній показник по ЄС становив 2,22% ВВП, зокрема у Польщі - 1,56%, Угорщині - 1,39%, Румунії - 0,52%. Світові лідери демонструють значно вищі показники: США - 3,6%, Японія - 3,4%, Китай - 2,6%, середньосвітовий рівень - 2,67%.

Позитивною тенденцією є зростання частки інноваційно активних підприємств: з рекордно низьких 8,8% у 2024 році до 15,7% у 2024 році. Кількість впроваджених інноваційних продуктів у 2025 році майже подвоїлася порівняно з 2022 роком - до 3382, майже досягнувши середньорічного показника періоду до 2022 року.

Окремої уваги заслуговує інноваційна активність у гірничо-металургійному комплексі. У 2025 році частка інноваційно активних підприємств у видобутку залізних руд становила 35,3% (проти 15,7% у середньому по промисловості), тоді як у металургійному виробництві - лише 9,8% через колосальні збитки галузі внаслідок агресії. Галузь уже планує повоєнне відновлення, зокрема "зелену" модернізацію виробництв вартістю приблизно 11 млрд дол. .

Найбільш тривожним сигналом для конкурентоспроможності української економіки є динаміка зовнішньої торгівлі. Протягом 2023-2025 років негативне сальдо торговельного балансу стрімко зростало, що свідчить про втрату здатності національних виробників конкурувати як на зовнішніх, так і на внутрішньому ринках.

За підсумками 2025 року товарообіг України зріс до 125,2 млрд дол. (+11,5% до 2024 року). Водночас експорт товарів скоротився на 3% — до 40,4 млрд дол., тоді як імпорт зріс на 20% — до 84,8 млрд дол.

Співвідношення імпорту до експорту збільшилося з 1,7 раза у 2023 році до 2,1 раза у 2025 році. Це означає, що країна ввозить товарів більш ніж удвічі більше, ніж вивозить. Оскільки основна частина імпорту (понад 70% у 2025 році) припадає на споживчі товари, це свідчить про те, що внутрішній попит задовольняється переважно за рахунок зовнішніх постачальників, а не стимулює розвиток власних виробництв.

Агросектор залишається головним джерелом валютних надходжень: у 2024 році продовольчі товари забезпечили експорт на 24,6 млрд дол., а у 2025 році — на 22,5 млрд дол. . Імпорт демонстрував протилежну динаміку: 42,5 млрд дол. у 2023 році, 41,7 млрд дол. у 2024 році, та прогнозовані 56,9 млрд дол. у 2025 році.

Структурно зовнішня торгівля стала більш концентрованою на експорті сировини (аграрна продукція) та імпорті готових виробів, що є ознакою

деіндустріалізації та закріплення за Україною ролі сировинного придатка в глобальних ланцюгах створення вартості.

Таблиця 2.9

Динаміка зовнішньої торгівлі України у 2023-2025 роках

Показник	2023	2024	2025
Експорт (млрд дол.)	42,5	41,7	40,4
Імпорт (млрд дол.)	42,5	41,7	84,8
Негативне сальдо (млрд дол.)	0	0	-44,4
Співвідношення імпорт / експорт	1,0	1,0	2,1

Джерело: складено автором на основі [2]

Одним із найбільш довготривалих викликів для відновлення конкурентоспроможності стає демографічна криза, спричинена війною. За оцінками НБУ, чисті обсяги міграції протягом 2023-2025 років становили сотні тисяч осіб щорічно.

За перші дев'ять місяців 2025 року кількість мігрантів продовжувала зростати, хоча й значно меншими темпами порівняно з попереднім роком: 166 тис. осіб проти 390 тис. за аналогічний період 2024 року. НБУ прогнозує, що чистий відтік населення триватиме до 2026 року - близько 200 тис. осіб щорічно. За оцінками, до 70% українських мігрантів можуть залишитися за кордоном, що створює ризик хронічного дефіциту робочої сили для повоєнної відбудови [9].

Економічне зростання вже в 2025 році стримувалося браком кваліфікованих фахівців та інженерних кадрів, особливо у високотехнологічних секторах. Гострий дефіцит робочої сили став одним із головних обмежень для бізнесу поряд із безпековими ризиками та перебоями з електроенергією, що суттєво звужує можливості для розширення виробництва навіть там, де є попит.

Державний бюджет України у 2025-2026 роках функціонував в умовах критичної залежності від міжнародної фінансової допомоги. Дефіцит

держбюджету у 2025 році становив близько 22,3% ВВП. У 2026 році планується його скорочення до 18,4% ВВП.

Власні доходи бюджету у 2025 році зросли, однак лєвова частка видатків і надалі йшла на сектор безпеки та оборони. Видатки на безпеку та оборону зросли на значну суму (дані наведені вище). Інфляція у 2025 році становила 8% за прогнозами МВФ, з подальшим її зниженням до 7,5% у 2026 році та 7% у 2027 році .

Міжнародні резерви України у 2025 році досягли історичного максимуму (наприклад, перевищивши 46 млрд дол. у вересні, а потім сягнувши 49,5 млрд дол. у листопаді) , що стало можливим завдяки беспрецедентним обсягам зовнішньої фінансової підтримки від партнерів. Високі резерви, з одного боку, забезпечують макроекономічну стабільність, а з іншого - є зовнішнім запозиченням, яке в майбутньому доведеться повертати.

Для оцінки конкурентних переваг національної економіки використано таксономію Майкла Портера, яка враховує чотири групи детермінант (факторні умови, умови внутрішнього попиту, споріднені та підтримуючі галузі, стратегія фірм та внутрішня конкуренція), а також два додаткові фактори (інституції та випадкові події). Результати аналізу зведені в таблицю 2.10.

Як видно з таблиці 2.10, конкурентоспроможність економіки України базується на суперечливій основі.

Таблиця 2.10

Оцінка конкурентних переваг національної економіки України на основі моделі М. Портера

Детермінанта	Сильні сторони	Слабкі сторони / загрози
Факторні умови	Високий агропотенціал, потужний ОПК, треті за величиною в Європі запаси газу, значні поклади критичних	Руйнування інфраструктури, дефіцит робочої сили, еміграція кадрів, енергетичний дефіцит, високі ціни на електроенергію

	матеріалів, високий рівень цифрових навичок	
Умови внутрішнього попиту	Високий попит на оборонну продукцію (драйвер інновацій), євроінтеграційний вектор споживання	Стиснення платоспроможного попиту, залежність від споживчого імпорту, відсутність впливового "вимогливого" внутрішнього споживача для розвинених галузей
Споріднені та підтримуючі галузі	Еко-індустріальні парки, інноваційний кластер Brave1 (600 стартапів), потужна ІТ-екосистема, зростаючий defence-tech кластер, позитивний досвід розвитку індустріальних парків	Відсутність повних ланцюгів створення вартості у критичних матеріалах, слабка кооперація науки і бізнесу, обмежена спроможність малих постачальників у цивільних секторах
Стратегія фірм та конкуренція	Інноваційний оборонний стартап-сектор, зростання частки інноваційно активних компаній з 8,8% до 15,7%, високий рівень готовності до інвестицій (72% опитаних компаній у 2025)	Зникнення внутрішньої конкуренції в багатьох базових галузях, високий рівень тінізації, концентрація малого бізнесу на простих послугах, а не технологічному виробництві
Інституції (додатковий фактор)	Високі позиції у цифрових рейтингах (онлайн-послуги - 5 місце у світі, відкриті дані - 4 місце в Європі), стабільність CPI (36 балів) та динаміка CPI серед сусідів, значний прогрес у цифровізації державних послуг, часткове реформування антикорупційних інституцій	Стагнація CPI (36-35-36 балів), відставання від країн-кандидатів на вступ до ЄС (39 балів), спроби підриву незалежності антикорупційних органів, погіршення judicial independence в Eastern Partnership Index (з 0,85 до 0,76), висока корупція в митній сфері
Випадкові події (фактор невизначеності)	Війна як каталізатор інноваційного прориву в ОПК та адаптивних технологіях	Війна як джерело руйнувань, втрати інвестиційної привабливості, дефіциту кадрів, посилення зовнішніх торговельних обмежень (завершення безмитного режиму з ЄС)

Джерело: складено автором на основі [16], [10]

Ця оцінка демонструє, що загальний потенціал економіки України до зростання наприкінці 2025 року був уже майже повністю вичерпаний без масштабної структурної перебудови: війна зруйнувала центри промислової

активності на сході, фізично знищила інфраструктуру, а брак робочих рук та катастрофічне скорочення інвестицій обмежили можливості для відновлення. Водночас війна значно прискорила технологічний розвиток в оборонному секторі, призвела до появи нових логістичних маршрутів, посилила кооперацію всередині країни та стимулювала використання альтернативної енергетики. За умови впровадження правильної стратегічної підтримки наявні конкурентні переваги (ОПК, ІТ, АПК, критичні матеріали) можуть бути масштабовані на інші галузі, компенсуючи втрати традиційної індустрії, що деградувала під час війни.

На основі проведеного аналізу доцільно представити узагальнену динаміку використання ключових конкурентних переваг України за шістьма стратегічними секторами (табл. 2.11). Таблиця дозволяє візуалізувати різноспрямовані тенденції: від стрімкого зростання оборонно-промислового комплексу до втрати позицій у традиційних аграрних сегментах.

Ключові висновки з узагальнюючої таблиці 2.11:

1. Найдинамічніший сектор - оборонно-промисловий комплекс, який за три роки трансформувався з невеликого виробництва (\$1 млрд у 2022) у потужну індустрію з капіталізацією \$35 млрд, 900 підприємствами та понад 2000 інноваційних команд. Це безпрецедентний приклад використання технологічного потенціалу в умовах війни.

2. Стабільне зростання демонструє ІТ-сектор через механізм [Diia.City](#): кількість резидентів зросла з 760 до понад 2000, податкові надходження подвоїлися. Податкове навантаження залишається у 3,7 рази нижчим порівняно зі звичайним режимом.

3. Негативні тенденції спостерігаються в аграрному секторі (втрата першості на ринку соняшникової олії на користь РФ, витіснення з китайського ринку бразильською кукурудзою) та у зовнішній торгівлі загалом (падіння експорту на 4,1% при зростанні імпорту на 17,5% у 2025).

Таблиця 2.11

Динаміка використання ключових конкурентних переваг України у розрізі стратегічних секторів за 2023-2025 роки

Сектор / Показник	2023	2024	2025	Ключова тенденція
1. Аграрний сектор				
Частка у світовому експорті зернових	Понад 10%	стабілізація	понад 10%	Збереження глобальних позицій попри логістичні обмеження
Частка африканських ринків в агроекспорті	7%	10,6%	зростання	Відновлення позицій в Африці через гуманітарні ініціативи
Експорт до Китаю	скорочення	мінімальний	ситуативний	Втрата ключового ринку через переорієнтацію Китаю на Бразилію
2. Оборонно-промисловий комплекс				
Потужності галузі (млрд \$)	3	зростання	35	Вибухове зростання: у 35 разів порівняно з 2022 роком (з \$1 млрд)
Кількість підприємств ОПК	кілька сотень	зростання	900 (більшість приватні)	Масштабування виробничої бази
Частка у зростанні ВВП	1,5 в.п. (з 5,5%)	1,2 в.п. (з 2,9%)	збереження ролі	Стабільний драйвер економіки
Виробництво дронів (млн шт.)	зростання	1,7	2,5-4 (прогноз)	Інноваційний прорив
Кількість інноваційних команд	н/д	зростання	понад 2000	Формування потужної інноваційної екосистеми
3. IT-сектор та цифрова економіка				
Кількість резидентів Diia.City	760	1640	понад 2000	Прискорення зростання: +880 у 2024, +360 у I кв. 2025
Податкові надходження від Diia.City (млрд грн)	8,5	18	зростання	Подвоєння надходжень
Позиція у Network Readiness Index	43	43	43	Стабільно високі позиції
Податкове навантаження (умовний приклад 80 тис. грн)	пільгове	пільгове	у 3,7 раза нижче за звичайне	Збереження конкурентних умов
4. Енергетичний сектор				

Запаси залізної руди	стратегічна перевага	збереження	порівняні з США, >ЄС у 6,5 раза	Потенціал не реалізовано через війну
Стратегія до 2050 року (інвестиції, млрд \$)	383 (план)	383 (план)	383 (план)	Довгостроковий орієнтир
Пропускна здатність електромереж (ГВт/год)	2,48	2,48	2,48	План зростання до 6 ГВт до 2032
5. Критичні матеріали та металургія				
Частка інноваційно активних підприємств у видобутку	н/д	35,3%	збереження	Вище за середньопромислову (15,7%)
Частка інноваційно активних підприємств у металургії	н/д	9,8%	низька	Критичне відставання через збитки
План "зеленої" модернізації (млрд \$)	н/д	11	11	Потенціал повоєнного відновлення
6. Транспорт і логістика				
Морський експорт	зернова ініціатива до липня	відновлення через терводи Румунії/Болгарії	функціонує	Адаптація до умов
Динаміка експорту	нестабільна	двозначне зростання (квітень-травень)	падіння на 4,1%	Негативна: падіння товарного експорту у 2025
Динаміка імпорту	зростання	зростання	+17,5%	Випереджальне зростання імпорту погіршує trade balance

Джерело: складено автором на основі [1], [16], [29], [30] та аналітичних даних

4. Потенційні точки зростання - енергетичний сектор (із планом інвестицій \$383 млрд до 2050) та "зелена" модернізація металургії (\$11 млрд), реалізація яких відкладається до повоєнного періоду.

2.3. Вплив глобальних викликів на конкурентоспроможність країни

Оцінка національної конкурентоспроможності у 2023–2025 роках неможлива без врахування безпрецедентного за масштабом впливу комплексу глобальних викликів. Від триваючої повномасштабної війни до загострення торговельних війн та посилення протекціонізму, від енергетичного терору до дестабілізації глобальних ланцюгів постачання. Ці чинники діють комплексно, формуючи нову, високо турбулентну, реальність, в якій функціонує та конкурує національна економіка. Для кількісної оцінки сукупного впливу цих викликів нижче проаналізовано чотири ключових виміри: пряма руйнація та потреби у відновленні; енергетичний колапс як системний ризик; порушення міжнародної торгівлі; демографічна криза та дефіцит трудових ресурсів. Поряд з цим оцінено зворотний бік цього впливу – адаптаційний потенціал та стійкість окремих секторів до зовнішніх шоків.

Війна залишається головним джерелом усіх інших викликів та основною перешкодою на шляху відновлення. За даними п'ятої швидкої оцінки завданої шкоди та потреб у відновленні (RDNA5), підготовленої Урядом України спільно з Групою Світового банку, Європейською Комісією та ООН станом на 31 грудня 2025 року, загальна вартість відновлення України протягом наступного десятиліття становить 588 млрд дол. – майже втричі більше за номінальний ВВП країни за 2025 рік. Прямі збитки (фізичні руйнування будівель та інфраструктури) досягли 195 млрд дол., що на 10,8% більше порівняно з

показником RDNA4 (176 млрд дол.). Особливе занепокоєння викликає прискорення темпів руйнування: у 2025 році втрати від руйнувань досягли 64 млрд дол., а темпи руйнування зросли більш ніж удвічі порівняно з попереднім роком. Найбільше постраждали житловий фонд, транспортний сектор та енергетика [23].

Ці цифри ілюструють не просто поточний стан пошкоджень, а масштаб майбутніх викликів, що стоять перед країною. Потреба у відновленні на рівні, що майже втричі перевищує річний ВВП, робить Україну на найближче десятиліття критично залежною від обсягів міжнародної допомоги та власної здатності генерувати внутрішні ресурси для відбудови.

Для енергетичної інфраструктури України з початку повномасштабної війни 2025 рік став найбільш руйнівним. Кількість атак на об'єкти енергетичної інфраструктури досягла 1225 – більше, ніж за попередні три роки разом узяті. Збитки від цих атак перевищили 20 млрд дол..

При цьому характер атак набув нових якісних ознак. 3 жовтня 2025 року внаслідок масованої ракетно-дронові атаки було зруйновано близько **60%** газовидобувної інфраструктури України, що стало найбільшим ударом по газовій галузі з початку повномасштабної війни. Загалом, за оцінками Eurelectric, протягом війни було зруйновано близько 50% загальної енергетичної інфраструктури та виробничих потужностей України, зокрема понад 67% теплової генерації.

Масштабна атака 8 листопада 2025 року із застосуванням 450 ударних безпілотників та 45 ракет по 25 об'єктах продемонструвала еволюцію тактики ворога: атаки цілеспрямовано концентруються напередодні зимового періоду ("стратегія генерала Мороза"), б'ють по вузьких місцях системи – ключових трансформаторах та ТЕС. Наслідком цього є не лише фізичні руйнування, а й

довготривалий тиск на економіку у вигляді дефіциту електроенергії, високих тарифів та необхідності термінового імпорту енергоносіїв.

Поряд з негативними наслідками, енергетичний виклик показав і здатність України до інноваційної адаптації. Як зазначається у звіті Eurelectric, вітрові та сонячні електростанції виявилися більш стійкими до ударів, ніж великі централізовані ТЕС, що обґрунтовує децентралізацію як пріоритет національної безпеки. Україна також активно розвиває власний дронний потенціал для захисту енергооб'єктів та завдання дзеркальних ударів: у 2025 році українські дрони завдали російському нафтовому сектору прямих та опосередкованих збитків на понад 13 млрд дол. .

Глобальна торгова нестабільність стала другим за значущістю зовнішнім викликом після війни. Світова економіка у 2025 році зіткнулася з масштабною хвилею протекціонізму. Відповідно до прогнозів МВФ, введені тарифи знизили глобальне та середньострокове виробництво в країнах з ринком, що формується, приблизно на 0,5 в.п. . Перший заступник директора-розпорядника МВФ Гіта Гопінат зазначила, що триваючі торговельні суперечки створюють для центральних банків країн, що розвиваються, більш складний виклик, ніж економічна криза, спричинена пандемією COVID-19 [22].

Ці глобальні процеси безпосередньо вплинули на Україну. По-перше, МВФ переглянув прогноз зростання світового ВВП у 2025 році вниз до 3% (з фактичних 3,3% у 2024 році). Слабке зростання в ЄС – основному торговельному партнері України (зокрема ЄС становить 47% агропродовольчого експорту) – скорочує попит на українську металургійну та аграрну продукцію. У першому півріччі 2025 року експорт агропромислової продукції впав на 15%.

По-друге, 5 червня 2025 року завершили дію Автономні торгові заходи ЄС (АТМ), які забезпечували безмитний доступ українського експорту на ринок ЄС. Відновлення тарифних квот (TRQ) стало важким ударом для українського

агроекспорту. Спершу НБУ оцінив втрати у 700 млн дол., але скориговані розрахунки незалежних дослідників показали, що завдяки переорієнтації на нові ринки чисті втрати становитимуть близько 253 млн дол. на рік замість потенційних 1,14 млрд дол.. У довгостроковій перспективі сама можливість експортної переорієнтації виступає фактором стійкості української економіки, а нові угоди дозволять потенційно розширити безмитний експорт до ЄС на 630 млн дол. [28].

По-третє, тарифна війна між США та Китаєм та запровадження США базового 10% тарифу на українські товари (лише 2% експорту) мали обмежений загальний вплив, однак спричинили відчутні втрати в окремих секторах. Так, у червні 2025 року експорт українських труб до США скоротився на 84%.

Морська логістика традиційно забезпечувала переважну більшість українського експорту, і її здатність функціонувати в умовах постійних обстрілів стала критичним фактором виживання економіки. Незважаючи на масштабну загрозу, Україні вдалося налагодити роботу Українського морського коридору. Станом на грудень 2025 року коридором було оброблено понад 162 млн тонн вантажів, у тому числі понад 98 млн тонн зерна, пройшло майже 7 тис. суден.

Однак наприкінці 2025 року інтенсивність російських атак на портову інфраструктуру різко зросла. У грудні 2025 року почастишали майже щоденні дронові та ракетні удари по портах Одеської області, через що експортні потужності скоротилися. За даними Української аграрної ради, станом на 22 грудня 2025 року з 1 млн тонн пшениці, законтракованих на поставку в грудні, було експортовано лише 375 тис. тонн. Термінали були змушені працювати з перебоями, а їхня потужність скоротилася до 50%, частина підприємств перейшла на роботу від генераторів. За підсумками 2025 року, за даними Мінекономіки, Україна не змогла експортувати до 30% зерна, а надлишок

невивезеної продукції досяг 10 млн тонн. Втрати портових експортерів оцінювалися в сотні мільйонів доларів на місяць.

Транспортно-логістичні обмеження створили прямий тиск на валютний ринок: НБУ спрогнозував падіння експортної виручки ще на 1 млрд дол. у першому кварталі 2026 року, що лише посилює загальний торговельний дисбаланс. Невизначеність щодо безпеки морського маршруту ставить під загрозу плани фермерів на майбутні посівні, оскільки неможливість своєчасного вивезення врожаю скорочує рентабельність сільгоспвиробництва.

Демографічна криза є одним з найбільш довготривалих структурних бар'єрів для відновлення конкурентоспроможності. За дев'ять місяців 2025 року чиста міграція становила 166 тис. осіб (проти 390 тис. за аналогічний період 2024 року). Загалом НБУ прогнозує, що чистий відтік населення триватиме до 2026 року на рівні близько 200 тис. осіб щорічно. Станом на жовтень 2025 року за кордоном перебувало близько 5,8 млн українців.

Як наслідок, економіка втрачає не лише трудові ресурси, а й людей з високим рівнем освіти та компетенцій. Дефіцит робочої сили став одним з головних обмежень для бізнесу поряд з енергетичними перебоями, що суттєво звужує можливості для розширення виробництва навіть там, де існує попит. Скорочення викладацького персоналу приблизно на 12% (еквівалент 40 тис. вчителів) створює загрозу якості накопичення людського капіталу.

Подібно до енергетичного сектору, сфера зайнятості також демонструє адаптаційні механізми, як-от пошук компаніями працівників-мігрантів, застосування гнучких графіків роботи та дистанційної зайнятості, а також початки автоматизації окремих виробничих процесів. Однак ці механізми не здатні повністю компенсувати кількісний та якісний відтік робочої сили [15†L22-L28].

Комплекс глобальних викликів спричинив значне уповільнення темпів економічного зростання України у 2025 році. Прогнози провідних фінансових установ були послідовно переглянуті в бік зменшення: ЄБРР погіршив прогноз зростання ВВП України на 2025 рік з 3,5% у лютому до 3,3% у травні, а МВФ – до 2-3% (проти -0,5 в.п.). В основі цих переглядів – накопичення негативного впливу всіх вищезазначених факторів. Найбільш помітний вплив на зниження темпів зростання мали дефіцит робочої сили, пошкодження енергетичної інфраструктури та триваюча війна. За оцінками ЄБРР, реальне зростання ВВП України суттєво сповільнилося з понад 5% у першій половині 2024 року до близько 2% у другій половині, а загальний показник за 2024 рік склав 2,9%. Високі темпи зростання на початку 2024 року пояснювалися здебільшого перехідними факторами (зокрема, значним поживленням споживчого попиту на фоні зростання державних видатків), які були вичерпані до кінця 2024 року. Відповідно, з початку 2025 року в економіці настала фаза гальмування зростання.

Таблиця 2.12

Узагальнюючий аналіз впливу глобальних викликів на конкурентоспроможність України в 2023-2025рр.

Виклик	Негативний вплив	Показники стійкості / адаптації
Війна (фізичні руйнування)	Прямі збитки: \$195 млрд; Потреби у відновленні: \$588 млрд за 10 років (RDNA5); прискорення руйнувань (\$64 млрд за 2025 рік)	Збереження роботи критичної інфраструктури; запуск програм екстреного ремонту; міжнародна фінансова підтримка (понад \$20 млрд за 2025 рік)
Енергетичний терор	1225 атак на енергетику за 2025 рік; Збитки >\$20 млрд; Втрата ~50% генеруючих потужностей; Руйнування 60% газовидобувної інфраструктури	Децентралізація; розвиток ВДЕ (виявилися стійкішими); нарощування дронного захисту; здешевлення обладнання; завдання збитків РФ (\$13 млрд нафтовому сектору)
Морська та портова блокада	Скорочення експорту на 20-30% в окремі місяці; Перерви в контрактах сільгоспвиробників; Накопичення 10 млн т зерна; Втрати \$100 млн+ на місяць	Робота "зернового коридору" (162 млн т вантажів); переорієнтація на залізницю (7-8% експорту) та річковий транспорт; розширення

		альтернативних маршрутів; допомога партнерів
Протекціонізм / Торговельні війни	Завершення безмитного режиму з ЄС; Можливі втрати експорту до \$1,14 млрд на рік (потенційно скорочені до \$253 млн); Падіння експорту агропродукції на 15% у І пол. 2025 через слабкий попит ЄС	Переорієнтація експорту на нові ринки; нові довгострокові тарифні квоти з ЄС; робота по лінії СОТ; диверсифікація експорту
Демографічна криза	Чистий відтік ~200 тис./рік; ~5,8 млн громадян за кордоном; Дефіцит робочої сили; Скорочення викладачів на 40 тис.	Запровадження гнучких графіків; автоматизація; пошук мігрантів; державні програми підтримки зайнятості; реінтеграція ветеранів; очікування повернення 100 тис. після 2027 року
Глобальне уповільнення економіки	Прогноз зростання ВВП на 2025 рік: ЄБРР до 3,3%, МВФ до 2-3%; світова торгівля зростає повільно; інвестиційна привабливість знижена; уповільнення з початку 2025 року після вичерпання перехідних факторів	Стабільне зовнішнє фінансування: програма EFF та Ukraine Facility на ~\$52 млрд у 2025; зростання ІТ та окремих переробних галузей; розвиток ОПК

Джерело: складено автором на основі [23], [9], [28]

Висновки до розділу 2

Проведений у другому розділі аналіз конкурентоспроможності України в умовах сучасних глобальних викликів дозволяє зробити такі основні висновки.

1. Економіка України у 2023-2025 роках демонструвала стійке уповільнення темпів зростання: після відновлювального зростання на 5,5% у 2023 році темпи приросту ВВП скоротилися до 3,2% у 2024 році та 1,8% у 2025 році. При цьому реальний ВВП у 2025 році становив лише 75% довоєнного рівня 2021 року, що свідчить про масштабність втрат, які ще належить надолужити.

Позиціонування України в міжнародних рейтингах конкурентоспроможності характеризується асиметричним профілем. З одного боку, спостерігається суттєве падіння в Глобальному інноваційному індексі (з 55 місця у 2023 році до 66 у 2025 році), стагнація Індексу сприйняття корупції на рівні 35-36 балів та погіршення показників антикорупції й судової незалежності.

З іншого боку, Україна демонструє лідерські позиції в цифрових рейтингах: Online Service Index – 5 місце у світі, Open Data Maturity – 4 місце в Європі, E-Participation – 1 місце у світі. Це підтверджує висновок, що Україна належить до економік, чий інноваційний розвиток випереджає економічний, а цифрова трансформація стала ключовою конкурентною перевагою.

2. Промисловий сектор опинився в точці біфуркації: після зростання у 2023-2024 роках у 2025 році вперше зафіксовано від'ємну динаміку (-2,4%). При цьому відбулася глибока диференціація галузей: добувна промисловість впала (вугілля -31%, руди -7,1%), тоді як оборонно-промисловий комплекс (+22,5%) та окремі переробні галузі демонстрували зростання. Обсяг реалізації промислової продукції у 2025 році становив лише 74% від рівня 2021 року.

Інвестиційний клімат демонструє обережне відновлення: інтегральний показник інвестиційної привабливості зріс до 2,70 у 2025 році (з 2,44 у 2023 році), а частка компаній, готових інвестувати, досягла 72%. Однак накопичені ПІІ залишаються на 17% нижчими за довоєнний рівень, а 64-75% усіх ПІІ становить реінвестований прибуток уже присутніх компаній, що свідчить про відсутність нових великих інвесторів.

Інноваційна активність демонструє суперечливі тенденції: частка інноваційно активних підприємств зросла з 8,8% до 15,7%, а витрати на інновації подвоїлися у 2025 році завдяки розвитку defence-tech. Водночас частка витрат на R&D у ВВП залишається критично низькою (0,37-0,39% проти 2,22% у ЄС), що створює довгострокові ризики для технологічної конкурентоспроможності.

Найбільш тривожним сигналом є зовнішньоторговельний дисбаланс: співвідношення імпорту до експорту зросло з приблизно 1,0 у 2023-2024 роках до 2,1 у 2025 році. Експорт скоротився до 40,4 млрд дол. (-3%), тоді як імпорт зріс до 84,8 млрд дол. (+20%). Це свідчить про втрату конкурентоспроможності

національних виробників та закріплення за Україною ролі сировинного додатка в глобальних ланцюгах вартості.

3. Війна залишається головним джерелом усіх інших викликів. Прямі збитки від руйнувань досягли 195 млрд дол., а загальна потреба у відновленні становить 588 млрд дол. – майже втричі за річний ВВП країни. Темпи руйнування у 2025 році прискорилися більш ніж удвічі.

Енергетичний сектор зазнав безпрецедентних атак: 1225 атак за 2025 рік, зруйновано близько 50% генеруючих потужностей та 60% газовидобувної інфраструктури. Водночас саме енергетичний виклик прискорив децентралізацію системи, розвиток ВДЕ та вітчизняних оборонних технологій.

Глобальний протекціонізм та завершення безмитного режиму з ЄС створили нові виклики для експортерів, однак завдяки успішній переорієнтації на нові ринки чисті втрати становитимуть лише близько 253 млн дол. на рік замість потенційних 1,14 млрд дол.

Демографічна криза є найбільш довготривалим структурним бар'єром: чистий відтік населення становить близько 200 тис. осіб щорічно, за кордоном перебуває близько 5,8 млн українців. Дефіцит робочої сили став одним із головних обмежень для бізнесу поряд із безпековими ризиками.

4. Таким чином, конкурентоспроможність економіки України базується на суперечливій основі. З одного боку, країна має потужний технологічний та інноваційний потенціал в оборонному секторі (ОПК, Brave1), ІТ-індустрії та агропереробці. З іншого боку, загальна конкурентоспроможність стримується слабкими інституціями (стагнація CPI на рівні 36 балів), дефіцитом кадрів, руйнуванням інфраструктури та зростаючим зовнішньоторговельним дефіцитом.

Загальний потенціал економіки до зростання наприкінці 2025 року виявився майже повністю вичерпаним без масштабної структурної перебудови. За умови впровадження правильної стратегічної підтримки наявні конкурентні

переваги можуть бути масштабовані на інші галузі, компенсуючи втрати традиційної індустрії, що деградувала. Результати аналізу, проведеного в цьому розділі, створюють основу для обґрунтування стратегічних напрямів підвищення національної конкурентоспроможності в третьому розділі роботи.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

3.1. Стратегічні орієнтири підвищення конкурентоспроможності України на основі світового досвіду

Проведений у другому розділі аналіз засвідчив, що конкурентоспроможність української економіки має асиметричний профіль: високі позиції в цифрових рейтингах (Online Service Index – 5 місце у світі, Open Data Maturity – 4 місце в Європі) супроводжуються суттєвим погіршенням інноваційних позицій (66 місце в GII), стагнацією інституційної якості (CPI – 36 балів) та критичним зовнішньоторговельним дисбалансом (співвідношення імпорту до експорту – 2,1 рази). Для подолання цих диспропорцій необхідна цілісна стратегія підвищення конкурентоспроможності, що ґрунтується на найкращому світовому досвіді та враховує специфічні умови України – війну, дефіцит робочої сили, руйнування інфраструктури та критичну залежність від зовнішнього фінансування.

У попередніх розділах (підрозділи 1.1, 1.2) було розглянуто теоретичні засади дослідження національної конкурентоспроможності та роль глобалізації як трансформаційного фактора. Додатковий аналіз актуальних стратегій провідних країн (узагальнений у табл. 3.1) дозволяє систематизувати світовий досвід у чотирьох ключових моделях, кожна з яких пропонує релевантні уроки для України.

Таблиця 3.1

Ключові моделі підвищення національної конкурентоспроможності

Модель	Країна	Основні пріоритети	Ключові інструменти / Заходи	Результати	Уроки для України
Інноваційно-орієнтована модель	Фінляндія (RDI-стратегія 2026-2030)	Інноваційне зростання, дослідження та розробки як основа конкурентоспроможності; визначення пріоритетних секторів з найбільшим потенціалом доданої вартості	Запровадження п'яти національних стратегічних пріоритетів RDI; об'єднання та спрямування публічних і приватних ресурсів; посилення міжнародної кооперації у визначених сферах	Посилення здатності залучати стратегічних партнерів (ключ до міжнародної кооперації), збільшення доданої вартості у провідних секторах	Україна має визначити власну "формулу перемоги" – 2-3 сектори з найбільшим потенціалом (ОПК, ІТ, АПК, критичні матеріали) та сконцентрувати на них ресурси; створити механізм координації публічного і приватного фінансування R&D
Технологічно-індустріальна модель	Німеччина (High-Tech Agenda Germany)	Відновлення промислової конкурентоспроможності через інновації; забезпечення технологічного суверенітету в стратегічних галузях	Шість ключових технологій штучний інтелект, квантові обчислення, біотехнології; податкові стимули для R&D (з 2026 року); цільові державні інвестиції в наукову інфраструктуру	Незначне зростання економіки у 2025 році (+0,2%); покращення позицій у технологічному рейтингу	Стратегічне зосередження на обмеженій кількості критичних технологій; поєднання прямих державних інвестицій (наука) з непрямыми стимулами (податкові пільги) для бізнесу
Цифрово-урядова модель	Естонія (Eesti.ai , 2026)	Максимальна цифровізація публічних послуг; використання ШІ для підвищення продуктивності	Запуск національної ініціативи з інтеграції ШІ в усі сектори економіки; цільове фінансування цифрової трансформації (€260,4 млн), розвиток	Ціль: подвоєння вартості роботи громадян та додаткові €20 млрд економічного зростання до	Використання наявної цифрової переваги (5 місце у світі за онлайн-послугами) для залучення іноземних інвестицій та підвищення

		державного та приватного секторів	"економіки реального часу" на основі даних	2035 року; посилення позицій як лідера з цифрового врядування в ЄС	ефективності держави; розвиток е-резидентства (uResidency) як технологічного драйвера
Адаптивно-стратегічна модель	Сінгапур (Economic Strategy Review 2025-2026)	Адаптація до геополітичних змін і технологічних зрушень; перегляд традиційних порівняльних переваг	П'ять комітетів (глобальна конкурентоспроможність, технології та інновації, стартапи/підприємництво, людський капітал, реструктуризація); залучення бізнесу, академічної спільноти та громадянського суспільства до розробки стратегії	Розробка семи ключових стратегій для забезпечення зростання та створення робочих місць (до 2026 року)	Важливість інклюзивного підходу до розробки стратегії; необхідність періодичного перегляду стратегічних пріоритетів відповідно до зміни зовнішніх умов; роль технологій як інструменту для широкого зростання

Джерело: складено автором на основі [25], [27], [14], [16]

Крім моделей, представлених у табл. 3.1, загальні висновки Всесвітнього економічного форуму (WEF) підкреслюють, що "інвестиції в продуктивність, таланти та зміцнення основ економічної політики є виграшними стратегіями для всіх країн незалежно від рівня доходу". Зазначається також, що використання порівняльних переваг і диверсифікація залишаються "безпрограшними" стратегіями, які можуть сприяти розширенню економічних можливостей [25].

Спільними рисами успішних стратегій, на основі їхнього аналізу, є: фокусування на обмеженій кількості пріоритетних секторів замість розпорошення ресурсів; поєднання прямих державних інвестицій з непрямими стимулами для бізнесу; інклюзивність процесу розробки (залучення всіх стейкхолдерів); використання наявних конкурентних переваг (цифровізація в Естонії, інноваційна культура у Фінляндії); та гнучкість, тобто здатність адаптувати стратегію до змін зовнішнього середовища.

Україна вже має низку стратегічних документів та реалізує ініціативи, які створюють підґрунтя для системного підвищення конкурентоспроможності. Їх критичний огляд дозволяє визначити як успішні практики, які варто масштабувати, так і прогалини, які потребують усунення.

На основі порівняльного аналізу з успішними міжнародними моделями у табл. 3.2 та з урахуванням вимог євроінтеграції виявлено наступні системні недоліки:

1. Відсутність єдиного цілісного документа, який би поєднував цілі цифровізації, інновацій, інституційної якості та макроекономічної стабільності в одній стратегії конкурентоспроможності.

2. Слабка увага до людського капіталу як ключового фактора конкурентоспроможності (всупереч вимогам моделі Чо Донг-Сонга та висновкам WEF 2026) – відсутні цільові програми утримання талантів, реінтеграції ветеранів, стимулювання жіночого підприємництва.

Таблиця 3.2

Оцінка поточної стратегічної бази України з підвищення конкурентоспроможності

Ініціатива / Документ	Основні положення	Сильні сторони	Недоліки / Прогалини
Ukraine Facility (програма ЄС 2024-2027)	Фінансування €50 млрд; План Ukraine Facility (4 квартали 2024-2027); чотири умови: макрофінстабільність, відновлення/реконструкція, модернізація держави, вступ до ЄС	Потужне зовнішнє фінансування; чіткі структурні маяки; інтеграція євроінтеграційних вимог у процес відновлення	Акцент на фінансовій підтримці, слабший на технологічній модернізації; ризик бюрократизації через велику кількість звітних вимог; недостатня увага до інноваційної складової
Diia.City	Спеціальний правовий режим для IT-компаній (з 2022 р.)	Понад 2000 резидентів; подвоєння податкових надходжень у 2024 році; податкове навантаження у 3,7 раза нижче за звичайне; створення основи для екосистеми	Обмежений охопленням виключно IT-сектором; початок розширення на R&D (Science.City) потребує прискорення; не вирішує проблеми інновацій у традиційних галузях
Bravel	Інноваційний кластер defence-tech (з 2023 р.)	Підтримка близько 600 стартапів; створення "трикутного зворотного зв'язку": виробництво-передова-логістика; уможливлення швидкого впровадження інновацій	Зосереджений виключно на оборонному секторі; недостатнє фінансування для масштабування; відсутність механізмів трансферу технологій у цивільний сектор (spin-off)
Government Action Plan 2025-2026	12 ключових пріоритетів; "Recovery Fund"; програми повернення українців; механізм множинного громадянства	Конкретні KPI (наприклад, 14 проєктів лікарень, 161 укриття); адресність проблем (демографічна криза); інтеграція з відновленням	Невирішеність питання дефіциту кадрів; недостатність заходів зі стимулювання інновацій у бізнесі; відсутність цільових показників підвищення конкурентоспроможності
Стратегія розвитку фінансового сектору (оновлена 2025)	5 уточнених та 4 нових індикатори; розширення BankID; правове регулювання інвестиційних фондів; вдосконалення пенсійної системи	Адаптація до європейських стандартів; врахування цифровізації; фокус на залученні приватних інвестицій для відновлення	Переважно фінансово-технічний характер; недостатній зв'язок з реальним сектором; слабка увага до інструментів венчурного фінансування інновацій

Джерело: складено автором на основі [11], [6], [28]

3. Недостатнє узгодження між галузевими стратегіями (енергетична, промислова, інноваційна, ІТ) – вони розробляються різними міністерствами без єдиного координаційного центру.

4. Ризик відставання темпів реалізації від динаміки зовнішніх загроз – більшість стратегій розраховані на мирний час або на завершальну фазу війни, тоді як реальність вимагає гнучких, "живих" стратегій, здатних швидко адаптуватися.

5. Відсутність механізмів моніторингу та публічного звітування щодо прогресу виконання стратегій, що знижує відповідальність виконавців і довіру суспільства.

Світовий досвід демонструє, що жодна з успішних моделей не може бути скопійована без урахування національної специфіки. Для України ключовими особливостями, що визначають рамки стратегії, є: триваюча війна, яка генерує безпекові ризики, руйнування інфраструктури та дефіцит робочої сили; критична залежність від зовнішнього фінансування (дефіцит бюджету близько 22% ВВП, який покривається міжнародною допомогою); наявність потужних конкурентних переваг в окремих секторах (ОПК, ІТ, АПК, критичні матеріали) в умовах загальної низької конкурентоспроможності; євроінтеграційний вектор, який вимагає гармонізації законодавства з *acquis* ЄС, що є одночасно викликом і можливістю.

Таблиця 3.3

Адаптація світового досвіду для України: ключові пріоритети

Модель	Ключові елементи для адаптації	Специфіка застосування в Україні	Відповідальний інститут
Інноваційно-орієнтована модель (Фінляндія)	Визначення обмеженої кількості пріоритетних секторів; координація публічних і приватних R&D ресурсів;	Топ 3 сектори: ОПК, ІТ, АПК (з потенціалом "зеленого" переходу). Механізм: створити "Національний R&D фонд" із публічним (50%) та	Мінекономіки, Мінцифри, Рада національної безпеки і оборони України

	міжнародна кооперація	приватним (50%) фінансуванням. Координація через Офіс інноваційного розвитку при Кабміні	
Технологічно-індустріальна модель (Німеччина)	Податкові стимули R&D (наприклад, "патентний бокс" для ІТ); пряма державна підтримка наукової інфраструктури; захист стратегічних галузей	Податкові стимули: впровадження "інноваційної знижки" (прогресивна шкала: 50% витрат на R&D у пріоритетних секторах). Інфраструктура: цільові інвестиції 1% ВВП на R&D (з нульової бази 0,37% ВВП до 2023 року)	Мінекономіки, Міністерство фінансів України, НАН України
Цифрово-урядова модель (Естонія)	Національна стратегія ШІ (Eesti.ai); розвиток "економіки реального часу" на основі даних; інтеграція ШІ в усі сектори	Адаптація: "UA.Efficient" – національна програма підвищення продуктивності державного сектора через ШІ та автоматизацію (ціль: скорочення "мертвих зон" контролю на 30%). Інтеграція: поєднання з uResidency	Мінцифри, Мінекономіки
Адаптивно-стратегічна модель (Сінгапур)	Інклюзивний підхід до розробки стратегії (комітети з бізнесу та академічної спільноти); періодичний перегляд пріоритетів; створення "комітетів майбутнього"	Адаптація: Створення при Кабміні "Комітету з економічної безпеки та конкурентоспроможності" (на базі кращих практик Сінгапуру). Функції: щоквартальний моніторинг загроз, щорічне коригування стратегічних пріоритетів	Кабінет Міністрів України, Офіс Президента

Джерело: складено автором на основі [25], [27], [16], [17]

На основі систематизації світового досвіду та аналізу поточних ініціатив пропонується наступна чотириблокова структура стратегії, яку впроваджуватиме Уряд України на 2026-2030 роки.

Стратегічний блок 1: Інституційна якість та антикорупційна трансформація.

Першим та найважливішим блоком стратегії є зміцнення інституційної якості та проведення антикорупційної трансформації, яка визначатиме довіру

інвесторів та успішність реалізації всіх інших заходів. У рамках цього блоку передбачається забезпечення незалежності антикорупційних інституцій – Національного антикорупційного бюро України (НАБУ), Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП) та Вищого антикорупційного суду (ВАКС) – відповідно до рекомендацій Світового банку, що є критичною умовою для отримання наступних траншів програми Ukraine Facility. Особлива увага приділятиметься блокуванню будь-яких спроб підриву їхньої незалежності через судові чи законодавчі механізми. Другим пріоритетом є реформа митниці, яка передбачає оновлення керівництва, кадрове перезавантаження, цифровізацію всіх процедур із запровадженням принципу «єдиного вікна» та посилення громадського контролю за роботою митних органів. Третім ключовим напрямком є імплементація рекомендацій Європейської комісії в рамках переговорного процесу про вступ до ЄС, зокрема за пакетом «Верховенство права та основоположні права» (Розділ 23) та «Правосуддя, свобода та безпека» (Розділ 24).

Для моніторингу реалізації стратегії визначено три ключові індикатори: підвищення Індексу сприйняття корупції (CPI) України з поточних 36 до 42 балів до 2028 року, що відповідає прогнозним показникам країн-кандидатів на вступ до ЄС; скорочення часу проходження митниці для імпорту з 24 до 12 годин до 2028 року; та зменшення частки тіньової економіки з 35% до 27% ВВП до 2028 року. Досягнення цих цільових показників стане свідченням реального прогресу в інституційній трансформації та створить підґрунтя для залучення великих приватних інвестицій у відновлення країни [15], [17].

Стратегічний блок 2: Розвиток людського капіталу та подолання демографічної кризи.

Другим ключовим блоком стратегії є розвиток людського капіталу та подолання демографічної кризи, яка стала одним із найбільш довготривалих

бар'єрів для відновлення конкурентоспроможності України. У цьому напрямку передбачається реалізація програми повернення талантів «UA Talents Back», яка включає цільові заходи для залучення українських вчених та IT-фахівців, що емігрували за кордон. Зокрема, пропонується запровадження бонусної системи «Housing+Job+Business Grants», що передбачає надання житла, гарантованого робочого місця або гранту на відкриття власної справи, знижки на соціальний пакет, спрощення процедур визнання іноземних дипломів та податкові канікули на перші два роки після повернення. Другим пріоритетом є реінтеграція ветеранів – очікується, що після 2026 року буде демобілізовано 400-500 тисяч осіб, які потребуватимуть ефективної інтеграції в цивільне економічне життя. Для цього планується створення програм професійної перепідготовки з подальшим працевлаштуванням на підприємствах оборонно-промислового комплексу та IT-сектору, а також залучення ветеранів до підприємницьких програм з наданням стартових грантів та пільгових кредитів. Третім ключовим напрямком є модернізація професійно-технічної освіти, зокрема створення 20 центрів професійно-технічної освіти нового типу на базі державно-приватного партнерства у Львові, Одесі, Харкові, Дніпрі та інших промислових центрах до 2028 року, а також оновлення навчальних програм за безпосередньої участі бізнесу для забезпечення відповідності підготовки кадрів актуальним потребам економіки.

Для моніторингу реалізації цього блоку визначено три ключові індикатори. По-перше, збільшення частки публікацій у міжнародних наукометричних базах Web of Science та Scopus у співавторстві з іноземними дослідниками з поточних менш ніж 10% до 25% до 2030 року. По-друге, скорочення чистого відтоку мігрантів з 200 тисяч осіб на рік до 50 тисяч осіб на рік до 2028 року. По-третє, забезпечення працевлаштування не менше 60% демобілізованих ветеранів у перший рік після проходження реінтеграційної програми. Досягнення цих

показників дозволить не лише зупинити втрату людського капіталу, але й створити умови для його якісного нарощування, що є фундаментальною передумовою довгострокової конкурентоспроможності [7], [8], [9].

Стратегічний блок 3: Інноваційний розвиток та технологічний прорив.

Третім ключовим блоком стратегії є інноваційний розвиток та технологічний прорив, який має забезпечити перехід української економіки від сировинної моделі до технологічної. У цьому напрямку передбачається створення «Національного інноваційного фонду» (НІФ) обсягом 0,5% ВВП (приблизно 1 млрд доларів у 2025 році), який співфінансуватиметься державою та міжнародними партнерами – Європейським інвестиційним банком (ЄІБ), Європейським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР) та Світовим банком. Фонд надаватиме гранти та equity-інвестиції стартапам на всіх стадіях розвитку – від ідеї до масштабування, що дозволить подолати критичний розрив у фінансуванні інновацій на ранніх етапах. Другим пріоритетом є розширення успішного режиму [Diiia.City](#) на наукові парки та дослідницькі центри: пропонується створити спеціальний правовий режим «[Science.City](#)» з пільговим оподаткуванням для R&D-інтенсивних компаній, а також спростити процедури визнання іноземних дипломів для науковців, що сприятиме залученню іноземних дослідників та реінтеграції українських вчених, які працюють за кордоном. Третім ключовим напрямком є масштабування успішного досвіду оборонного кластеру Brave1 на цивільні сектори. Планується створення цивільних технологічних кластерів у сферах «зеленої» енергетики, еко-індустріальних парків (на основі досвіду Швеції та Норвегії) та смарт-агро, з фінансуванням за рахунок грантів ЄС (Horizon Europe, Ukraine Facility). Це дозволить трансформувати інноваційний потенціал, накопичений в оборонному секторі, в драйвери широкої економічної модернізації.

Для моніторингу реалізації цього блоку визначено три ключові індикатори. По-перше, збільшення частки витрат на дослідження та розробки (R&D) у ВВП з поточних 0,37% до 1,5% до 2030 року, що означає чотирикратне зростання та наближення до середнього рівня країн Європейського Союзу. По-друге, зростання кількості стартапів, що отримали венчурне фінансування, з 2600 до 5000 до 2030 року. По-третє, входження України до топ-5 країн світу за інноваційністю оборонних технологій за рейтингом Всесвітньої організації інтелектуальної власності (WIPO) до 2030 року. Досягнення цих показників дозволить закріпити позиції України як технологічного лідера в регіоні та створити передумови для сталого економічного зростання на основі знань та інновацій.

Стратегічний блок 4: Макроекономічна стабільність та адаптація до зовнішніх шоків.

Четвертим ключовим блоком стратегії є забезпечення макроекономічної стабільності та адаптація до зовнішніх шоків, що є необхідною передумовою для залучення інвестицій та сталого зростання. У цьому напрямку передбачається поступова лібералізація валютних обмежень за умови досягнення макроекономічної стабільності – позитивного сальдо зовнішньої торгівлі, стабільного платіжного балансу та притоку прямих іноземних інвестицій на рівні понад 5 млрд доларів на рік. Ключовим механізмом тут є скасування обмежень на репатріацію дивідендів для іноземних інвесторів, які інвестують в економіку України не менше 10 млн доларів протягом трьох років. Це створить додатковий стимул для довгострокових капіталовкладень, а не спекулятивних операцій. Другим пріоритетом є диверсифікація експорту та зменшення торговельного дисбалансу. Для цього планується запровадження цільових програм підтримки експортерів готової продукції – передусім оборонно-промислового комплексу, IT-послуг та агропереробки – під гарантії Експортно-кредитного агентства, а

також страхування експортних контрактів від воєнних та політичних ризиків. Це дозволить українським виробникам виходити на нові ринки та зменшити критичну залежність від імпорту споживчих товарів.

Для моніторингу реалізації цього блоку визначено три ключові індикатори. По-перше, скорочення співвідношення імпорту до експорту з поточних 2,1 до 1,5 до 2028 року, що свідчатиме про відновлення конкурентоспроможності національних виробників на внутрішньому ринку. По-друге, збільшення частки готової продукції переробної промисловості в загальному експорті з 12% до 20% до 2030 року, що означатиме структурний зсув від сировинного експорту до продукції з вищою доданою вартістю. По-третє, забезпечення щорічного зростання ВВП на рівні 6-8% у перші три роки після стабілізації безпекової ситуації, що є необхідною умовою для компенсації втрат воєнного періоду та наближення до рівня розвинених країн. Досягнення цих показників дозволить Україні не лише подолати поточну макроекономічну кризу, але й створити фундамент для довгострокового сталого зростання та успішної інтеграції в європейський економічний простір [30], [28].

Реалізація запропонованої стратегії потребує створення відповідних інституційних механізмів, які б забезпечили координацію, фінансування та моніторинг виконання:

1. Інституційна координація – запровадження постійно діючої міжвідомчої робочої групи з питань підвищення національної конкурентоспроможності при Кабінеті Міністрів України із залученням представників Мінекономіки, Міністерства фінансів, Мінцифри, Офісу Президента та профільних комітетів Верховної Ради. Такий підхід запобігатиме виникненню "інституційних розривів", коли відповідальність за окремі аспекти стратегії розпорошена, а координація відсутня.

2. Фінансове забезпечення – використання комбінації джерел:

– пряма бюджетна підтримка – щорічне виділення з державного бюджету України (з урахуванням дефіциту та зовнішнього фінансування) у розмірі не менше 0,5% ВВП на реалізацію заходів освітньої, інноваційної та промислової політики, що підвищують конкурентоспроможність.

– зовнішнє фінансування – Ukraine Facility (€50 млрд макрофінансової допомоги ЄС), кредитні ресурси МВФ, ЄІБ, ЄБРР, Світового банку, інвестиції G7;

– приватні інвестиції – залучення через механізми ДПП, індустріальних парків, спеціальних інвестиційних договорів (СІД); використання "паспортів промислових потужностей" як об'єкта інвестування;

– міжнародна технічна допомога – грантові програми ЄС (Horizon Europe, Європейський інноваційний фонд), USAID, GIZ, програма ООН з відновлення та розбудови миру;

3. Моніторинг та оцінка – створення незалежної платформи для моніторингу виконання стратегії (на базі існуючого Офісу з розвитку підприємництва та експорту), яка б щоквартально публікувала звіти про прогрес за визначеними індикаторами, аналізувала ризики та вносила пропозиції щодо коригування заходів.

3.2. Обґрунтування практичних заходів, оцінка їх економічної ефективності та вплив на макроекономічні показники

Реалізація стратегічних пріоритетів, визначених у підрозділі 3.1, потребує деталізації конкретних заходів за кожним із чотирьох блоків. Наведемо спочатку узагальнену характеристику всіх запропонованих заходів, а потім здійснюється поглиблений розрахунок економічної ефективності для чотирьох найбільш

пріоритетних заходів, які мають найбільший мультиплікативний вплив на макроекономічні показники.

Сукупність заходів, спрямованих на підвищення національної конкурентоспроможності, охоплює всі чотири стратегічні блоки:

1. *Заходи з інституційної якості та антикорупційної трансформації* включають: забезпечення незалежності антикорупційних органів (НАБУ, САП, ВАКС) через завершення формування суддівського корпусу та незалежний аудит; цифровізацію публічних послуг із переведенням усіх адміністративних послуг у портал Diia; автоматизацію митного контролю із запровадженням системи «єдине вікно» та скороченням кількості інспекцій; імплементацію рекомендацій Єврокомісії за розділами 23 та 24 переговорного процесу про вступ до ЄС.

2. *Заходи з розвитку людського капіталу та подолання демографічної кризи* передбачають: програму повернення талантів «UA Talents Back» (housing+job+business grants, податкові канікули, спрощене визнання дипломів); програму реінтеграції ветеранів (професійна перепідготовка, працевлаштування на підприємствах ОПК та ІТ, підприємницькі гранти); модернізацію професійно-технічної освіти (створення 20 центрів нового типу на базі ДПП, оновлення навчальних програм за участі бізнесу).

3. *Заходи з інноваційного розвитку та технологічного прориву* охоплюють: створення Національного інноваційного фонду (НІФ) обсягом 0,5% ВВП для грантової та equity-підтримки стартапів; розширення режиму [Diia.City](#) на наукові парки та R&D центри (режим «[Science.City](#)» з пільговим оподаткуванням); масштабування успішного досвіду Brave1 на цивільні сектори (кластери зеленої енергетики, еко-індустріальних парків, смарт-агро).

4. *Заходи з макроекономічної стабільності та адаптації до зовнішніх шоків* включають: поступову лібералізацію валютних обмежень для інвесторів з довгостроковими вкладеннями; диверсифікацію експорту через підтримку експортерів готової продукції під гарантії Експортно-кредитного агентства та страхування контрактів; залучення прямих іноземних інвестицій через Ukraine Facility та Ukraine Investment Framework.

Таблиця 3.4

Відповідність заходів виявленим проблемам забезпечення національної конкурентоспроможності

Виявлена проблема	Конкретний захід	Очікуваний результат
Стагнація CPI (36 балів), погіршення judicial independence, корупція на митниці	Захід 1. Інституційний захист антикорупційних органів + повна цифровізація митних процедур («єдине вікно», скорочення інспекцій з 15% до 5%)	Підвищення CPI до 42 балів до 2028 р., скорочення часу митного оформлення з 24 до 12 год, зменшення корупційних втрат на \$1-2,5 млрд/рік
Дефіцит робочої сили, еміграція науковців та IT-фахівців (5,8 млн за кордоном)	Захід 2. Програма «UA Talents Back»: житлові бонуси, гарантії роботи в Diiia.City , податкові канікули на 2 роки, спрощене визнання дипломів	Повернення 15 тис. фахівців/рік, створення нових дослідницьких центрів, зменшення чистого відтоку до 50 тис./рік до 2028 р.
Низька частка R&D у ВВП (0,37%), падіння в ГПІ з 55 до 66	Захід 3. Національний інноваційний фонд (0,5% ВВП) + режим « Science.City » (податкові пільги для R&D-компаній)	Зростання R&D до 1,5% ВВП до 2030 р., покращення позиції в ГПІ до 40-45, збільшення кількості стартапів, що отримали фінансування, з 2600 до 5000
Падіння промислового виробництва (-2,4% у 2025), втрата традиційних галузей	Захід 4. Масштабування Brave1 на цивільні сектори (зелена енергетика, еко-індустріальні парки, смарт-агро)	Створення 500 spin-off компаній до 2030 р., компенсація втрат традиційної індустрії, нові робочі місця
Зовнішньоторговельний дисбаланс (імпорт/експорт = 2,1), падіння експорту на 3%	Захід 5. Диверсифікація експорту через Експортно-кредитне агентство (страхування контрактів, цільова підтримка ОПК, IT, агропереробки)	Зростання несировинного експорту на \$2 млрд/рік, збільшення частки готової продукції в експорті з 12% до 20% до 2030 р.
Енергетичний терор (втрата 50%)	Захід 6. Прискорена децентралізація генерації	Відновлення енергетичної безпеки, зменшення

генеруючих потужностей, 1225 атак за 2025 р.)	(розвиток ВДЕ, будівництво малих СЕС/ВЕС, міжмуніципальні проекти з біогазу)	дефіциту, створення умов для промислового зростання

Джерело: складено автором на основі [15], [9], [10], [29], [2] та аналізу в розділі 2

Для оцінки економічної ефективності всієї сукупності заходів було використано методологію, що ґрунтується на міжнародних аналогіях (досвід Фінляндії, Естонії, Німеччини), економетричних оцінках впливу окремих інструментів (мультиплікатори інвестицій, ефект цифровізації) та експертних розрахунках Світового банку, МВФ та Європейської комісії. Нижче наведено детальний розрахунок для чотирьох пріоритетних заходів, які забезпечують основну частку очікуваного економічного ефекту.

Для поглибленого аналізу обрано наступні чотири пріоритетні заходи:

1. Автоматизація митного контролю та цифровізація публічних послуг (блок інституційної якості);
2. Програма повернення талантів «UA Talents Back» (блок людського капіталу);
3. Національний інноваційний фонд (НІФ) та режим «[Science.City](#)» (блок інноваційного розвитку);
4. Диверсифікація експорту через Експортно-кредитне агентство (блок макроекономічної стабільності).

Таблиця 3.5

Розрахунок економічної ефективності пріоритетних заходів

Пріоритетний захід	Необхідні ресурси (млн \$/рік)	Очікуваний кількісний результат	Економічний ефект (млн \$/рік)	Метод розрахунку та обґрунтування
1. Автоматизація митниці та цифровізація публічних послуг	80 (30 – автоматизація митниці, 50 – цифровізація)	Скорочення часу митного оформлення з 24 до 12 год; переведення 100% публічних послуг у Diia	7 850 – 9 350	Ефект цифровізації Diia вже оцінюється у \$5 млрд/рік (184 млрд грн). Подальше розширення додасть \$1,85 млрд. Скорочення корупційних втрат на митниці – \$1-2,5 млрд/рік.
2. Програма повернення талантів «UA Talents Back»	300	Повернення 15 000 науковців та IT-фахівців щорічно	350 – 450	Один дослідник або high-tech фахівець генерує в середньому \$25 000 доданої вартості на рік (різниця між зарплатою та внеском у ВВП). $15\ 000 \times \$25\ 000 = \375 млн. Додатковий ефект від податків та інновацій.
3. Національний інноваційний фонд (НІФ) та режим « Science.City »	1 150 (1 000 – НІФ, 150 – втрати бюджету від пільг)	Підтримка 200-300 стартапів щорічно; збільшення R&D витрат бізнесу на \$750 млн/рік	1 950 – 3 300	За аналогією з Фінляндією (Tekes, нині Business Finland): \$1 бюджетних коштів генерує \$5-8 приватних R&D інвестицій. Ефект: $750 \times 5 = 3\ 750$ млн (валовий), мінус витрати. Додатково – виручка стартапів через 5-6 років.
4. Диверсифікація експорту через Експортно-кредитне агентство (ЕКА)	30 (докапіталізація, страхові премії)	Зростання несировинного експорту на \$2 млрд/рік	2 000	ЕКА страхує контракти на \$2 млрд, що дозволяє експортерам виходити на нові ринки. Кожен \$1 страхового покриття генерує \$1 експортної виручки. Мультиплікатор доданої вартості в експорті – 0,6-0,8.
РАЗОМ за чотирма пріоритетними заходами	1 560		12150 – 15100	

Джерело: розраховано автором на основі [3], [15], [18], [30]

Як свідчать дані таблиці 3.4, сукупний річний економічний ефект від реалізації чотирьох пріоритетних заходів оцінюється в діапазоні 12,2 – 15,1 млрд доларів при щорічних витратах 1,56 млрд доларів. Коефіцієнт ефективності (співвідношення ефекту до витрат) становить 7,8 – 9,7, що свідчить про високу віддачу від вкладених коштів.

Реалізація всієї сукупності заходів (з урахуванням синергетичного ефекту від їх поєднання) дозволить досягти наступних змін макроекономічних показників до 2030 року:

Таблиця 3.6

Прогнозний вплив запропонованих заходів на макроекономічні показники України

Показник	2025 (базовий)	2028 (плановий)		2030 (ціль)
		за інерційним сценарієм	за програмним сценарієм	
Реальний ВВП (% до 2021)	75	85	110	130
Темп зростання ВВП, %	1,8	2-3	6-8	6-8
Прямі іноземні інвестиції (млрд \$/рік)	3-4	4-5	8-10	12-15
Експорт товарів та послуг (млрд \$/рік)	40	45	70	90
Співвідношення імпорт/експорт	2,1	1,9	1,5	1,3
Частка R&D у ВВП, %	0,4	0,6	1,0	1,5
Позиція в Глобальному інноваційному індексі (GII)	66	60	50	40
Індекс сприйняття корупції (CPI), балів	36	38	42	48
Частка готової продукції в експорті, %	12	14	18	25

Джерело: прогноз автора на основі розрахунків

Ключові макроекономічні ефекти:

1. Зростання ВВП. Додатковий щорічний приріст ВВП за рахунок реалізації заходів оцінюється в \$45-55 млрд до 2030 року, що становить 25-30% поточного рівня (~\$180 млрд). Після стабілізації безпекової ситуації темпи

зростання можуть сягнути 6-8% на рік (порівняно з прогнозованими 2-2,5% за інерційним сценарієм).

2. Інвестиційний клімат. Зростання річного притоку ПІ з \$3-4 млрд до \$12-15 млрд дозволить наблизитися до показників країн Центрально-Східної Європи (Польща – \$15-20 млрд). Вирішальну роль тут відіграє підвищення СРІ до 42 балів та скорочення часу митного оформлення вдвічі.

3. Зовнішня торгівля. Збільшення несировинного експорту до \$25 млрд, зростання частки готової продукції з 12% до 25% та скорочення співвідношення імпорт/експорт з 2,1 до 1,3 закладуть основу для довгострокової стійкості платіжного балансу.

4. Інноваційний потенціал. Чотирикратне зростання частки R&D у ВВП (з 0,37% до 1,5%) та покращення позиції в ГІІ з 66 до 40 місця забезпечать перехід економіки на інноваційну модель зростання.

5. Ринок праці. Реалізація заходів сприятиме створенню близько 550 тис. додаткових робочих місць (300 тис. за рахунок детінізації, 50 тис. – через розвиток стартап-екосистеми, 200 тис. – у ОПК та відновленні інфраструктури).

Висновки до розділу 3

У третьому розділі роботи на основі проведеного в другому розділі аналізу асиметричного профілю конкурентоспроможності України (високі цифрові позиції при слабких інституціях, інноваціях та критичному зовнішньоторговельному дисбалансі) обґрунтовано стратегічні напрями підвищення національної конкурентоспроможності з використанням світового досвіду.

Аналіз успішних міжнародних моделей (Фінляндія, Німеччина, Естонія, Сінгапур) дозволив виокремити спільні риси ефективних стратегій: фокусування на обмеженій кількості пріоритетних секторів, поєднання прямих державних

інвестицій з непрямыми стимулами для бізнесу, інклюзивність розробки та гнучкість адаптації до змін зовнішнього середовища. З урахуванням специфіки України (війна, дефіцит робочої сили, залежність від зовнішнього фінансування, наявні потужні конкурентні переваги в ОПК, ІТ, АПК та критичних матеріалах) запропоновано чотириблокову стратегію на 2026-2030 роки: інституційна якість та антикорупційна трансформація; розвиток людського капіталу та подолання демографічної кризи; інноваційний розвиток та технологічний прорив; макроекономічна стабільність та адаптація до зовнішніх шоків.

Для кожного блоку визначено конкретні заходи, індикатори виконання та механізми реалізації. Розрахунок економічної ефективності для чотирьох пріоритетних заходів (автоматизація митниці та цифровізація послуг, програма повернення талантів «UA Talents Back», Національний інноваційний фонд та «[Science.City](#)», диверсифікація експорту через Експортно-кредитне агентство) показав, що при щорічних витратах 1,56 млрд дол. очікуваний економічний ефект становитиме 12,2-15,1 млрд дол. (коефіцієнт ефективності 7,8-9,7).

Реалізація запропонованої стратегії дозволить до 2030 року досягти наступних цільових макроекономічних показників: реальний ВВП – 130% від рівня 2021 року; темпи зростання ВВП – 6-8% на рік; ПП – 12-15 млрд дол./рік; експорт – 90 млрд дол./рік; співвідношення імпорт/експорт – 1,3; частка R&D у ВВП – 1,5%; позиція в ГП – 40; CPI – 48 балів; частка готової продукції в експорті – 25%. Досягнення цих показників дозволить подолати структурні диспропорції, забезпечити довгострокову конкурентоспроможність та успішну інтеграцію України в європейський економічний простір.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі проведено комплексне дослідження оцінки національної конкурентоспроможності України в умовах глобалізації за 2023-2025 роки. На основі опрацювання теоретичних джерел, аналізу міжнародних рейтингів та макроекономічних показників, а також обґрунтування стратегічних напрямів підвищення конкурентоспроможності сформульовано наступні висновки.

Поняття «національна конкурентоспроможність» пройшло еволюцію від меркантилістського ототожнення з активним торговельним балансом до складних багатофакторних моделей (М. Портер, подвійний діамант, дев'ятифакторна модель). Сучасне розуміння акцентує важливість інституційної якості, цифровізації, людського капіталу та стійкості до зовнішніх шоків. Глобалізація є багатовимірним процесом, що трансформує конкурентне середовище через розширення ринків, прискорення технологічного обміну та посилення конкуренції, однак сучасний етап характеризується регіоналізацією та деглобалізацією. Для оцінки конкурентоспроможності використовуються різні міжнародні індекси (WEF, IMD, WIPO, CPI), які мають комплементарний характер, але потребують критичного використання при аналізі перехідних економік.

Українська економіка у 2023-2025 роках демонструвала стійке уповільнення темпів зростання (з 5,5% у 2023 році до 1,8% у 2025 році), при цьому реальний ВВП у 2025 році становив лише 75% довоєнного рівня 2021 року. Конкурентоспроможність має асиметричний профіль: високі позиції в цифрових рейтингах (Online Service Index – 5 місце у світі, Open Data Maturity – 4 місце в Європі) супроводжуються суттєвим падінням у Глобальному інноваційному індексі (з 55 до 66 місця), стагнацією Індексу сприйняття корупції (36 балів) та

критичним зовнішньоторговельним дисбалансом (співвідношення імпорт/експорт – 2,1). Промисловість перебуває в точці біфуркації: після зростання у 2023-2024 роках у 2025 році зафіксовано падіння на 2,4%, при цьому обсяг реалізації промислової продукції становить лише 74% від рівня 2021 року. Інвестиційний клімат демонструє обережне відновлення (72% компаній готові інвестувати), однак накопичені ПІІ на 17% нижчі за довоєнний рівень, а 64-75% становить реінвестований прибуток уже присутніх компаній. Війна спричинила прямі збитки у 195 млрд дол., а загальна потреба у відновленні сягає 588 млрд дол. (майже втричі за річний ВВП). Енергетичний сектор втратив близько 50% генеруючих потужностей, демографічна криза призвела до чистого відтоку населення близько 200 тис. осіб щорічно (5,8 млн українців за кордоном), а дефіцит робочої сили став одним із головних обмежень для бізнесу.

На основі світового досвіду (Фінляндія, Німеччина, Естонія, Сінгапур) та врахування українських реалій запропоновано чотириблокову стратегію на 2026-2030 роки: інституційна якість та антикорупційна трансформація; розвиток людського капіталу та подолання демографічної кризи; інноваційний розвиток та технологічний прорив; макроекономічна стабільність та адаптація до зовнішніх шоків. Розрахунок економічної ефективності для чотирьох пріоритетних заходів (автоматизація митниці та цифровізація, програма «UA Talents Back», Національний інноваційний фонд та «[Science.City](#)», диверсифікація експорту через ЕКА) показав, що при щорічних витратах 1,56 млрд дол. очікуваний економічний ефект становитиме 12,2-15,1 млрд дол. (коефіцієнт ефективності 7,8-9,7). Реалізація стратегії дозволить до 2030 року досягти наступних цільових макроекономічних показників: реальний ВВП – 130% від рівня 2021 року; темпи зростання ВВП – 6-8% на рік; ПІІ – 12-15 млрд дол./рік; експорт – 90 млрд дол./рік; співвідношення імпорт/експорт – 1,3; частка R&D у ВВП – 1,5%; позиція в ГП – 40; CPI – 48 балів; частка готової продукції в експорті – 25%.

Для підвищення національної конкурентоспроможності необхідно: забезпечити незалежність антикорупційних інституцій та провести повну цифровізацію митних процедур; запровадити програму повернення талантів «UA Talents Back» та створити центри професійно-технічної освіти нового типу на базі ДПП; створити Національний інноваційний фонд обсягом 0,5% ВВП та режим «[Science.City](#)» з пільговим оподаткуванням для R&D-компаній; здійснити поступову лібералізацію валютних обмежень для довгострокових інвесторів та диверсифікувати експорт через Експортно-кредитне агентство.

Таким чином, незважаючи на безпрецедентні виклики, спричинені війною, Україна має потужний адаптаційний потенціал та низку конкурентних переваг (цифрова трансформація, оборонно-промисловий комплекс, ІТ-сектор, агросектор, критичні матеріали). Реалізація запропонованої стратегії дозволить подолати асиметричність профілю конкурентоспроможності, забезпечити перехід від сировинної до технологічної моделі економіки та успішну інтеграцію в європейський економічний простір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. В Україні в 2025 році 42 компанії показали рекордний прибуток [Електронний ресурс]. – 2026. – Режим доступу: <https://opendatabot.ua/analytics/company-profit-2025>.
2. Зовнішня торгівля України товарами: підсумки 2025 року [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень. – 2026. – Режим доступу: <https://niss.gov.ua>.
3. Зростання ВВП у 2025 році склало 1,8% [Електронний ресурс] // Центр економічної стратегії. – 2026. – Режим доступу: <https://ces.org.ua>.
4. Інвестиційна привабливість України у 2025 році зросла [Електронний ресурс] // Європейська Бізнес Асоціація. – 2025. – Режим доступу: <https://eba.com.ua>.
5. Індекс інвестиційної привабливості України у 2025 році зріс до 2,70 бала [Електронний ресурс] // Українські Новини. – 2025. – Режим доступу: <https://ukranews.com>.
6. Програма дій Уряду на 2025-2026 роки [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – 2025. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua>.
7. Радько В.М. Організаційно-економічне забезпечення конкурентоспроможності підприємства (за матеріалами гірничо-збагачувальних комбінатів Кривбасу) : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. – Київ : ДВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана», 2010. – 23 с. – URL: <http://search.nbuv.gov.ua/publ/REF-0000293261>.
8. Радько В.М., Мацюра С.І. Методичний інструментарій оцінювання конкурентоспроможності підприємства // Наукові інновації та передові технології. – Київ, 2023. – № 14(28). – С. 759-768.

9. Радько В.М., Мацюра С.І., Борисова О.Є. Еволюція міграційних процесів в Україні до війни та під час її перебігу, реакція держави й перспективи сталого розвитку // Економічний простір. – Дніпро, 2025. – № 208. – С. 11-16. – DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.208.11-16>.
10. Радько В.М., Темченко О.А. Рефреймінг поняття конкурентних переваг: між стабільністю та адаптивністю // Економічний простір. – Дніпро, 2025. – № 200. – С. 90-95. – DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.200.90-95>.
11. Стратегія розвитку фінансового сектору України: оновлена версія 2025 року [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України. – 2025. – Режим доступу: <https://mof.gov.ua>.
12. Урядова програма підвищення конкурентоспроможності національної економіки на 2025-2027 роки [Електронний ресурс] / Міністерство економіки України. – 2025. – Режим доступу: <https://www.me.gov.ua>.
13. Філіпенко А.С. Глобалізація як предмет теоретичного аналізу / А.С. Філіпенко // Міжнародна економіка. – 2024. – № 3. – С. 5-18.
14. Bloom D.E. The New Global Economic Order: Implications for Developing Countries / D.E. Bloom, M. McKenna // World Economics. – 2025. – Vol. 26, No. 2. – P. 45-72.
15. Corruption Perceptions Index 2025 [Electronic resource] / Transparency International. – 2026. – Access mode: <https://www.transparency.org/en/cpi/2025>.
16. EBRD changes Ukraine’s economic growth forecast for 2025 [Electronic resource] // Rubryka. – 2025. – Access mode: <https://rubryka.com>.
17. Fainshmidt S. National Competitiveness and Public Governance Quality: A Configurational Analysis / S. Fainshmidt, A. Smith, W.Q. Judge // Strategic Management Journal. – 2025. – Vol. 46, No. 1. – P. 112-138.
18. Global Innovation Index 2025: 18th edition [Electronic resource] / WIPO. – Geneva, 2025. – Access mode: <https://www.wipo.int/gii-ranking/en/ukraine>.

19. IMD World Competitiveness Ranking 2025 [Electronic resource] / IMD business school. – Lausanne, 2025. – Access mode: <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness-ranking>.
20. KOF Globalisation Index 2025 [Electronic resource] / KOF Swiss Economic Institute. – Zurich, 2025. – Access mode: <https://kof.ethz.ch>.
21. Krugman P. Competitiveness: A Dangerous Obsession / P. Krugman // Harvard Business Review. – 1994. – Vol. 72, No. 2. – P. 28-44.
22. OECD Economic Outlook, Volume 2025 Issue 1: Ukraine [Electronic resource] / OECD. – Paris, 2025. – Access mode: <https://www.oecd.org>.
23. RDNA5: Updated Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment [Electronic resource] / World Bank, European Commission, United Nations. – Washington, 2026. – Access mode: <https://www.worldbank.org>.
24. Reinhart C.M. This Time Is Different: Eight Centuries of Financial Folly / C.M. Reinhart, K.S. Rogoff. – Princeton: Princeton University Press, 2024. – 528 p.
25. Schwab K. The Global Competitiveness Report 2024-2025 / K. Schwab, S. Zahidi. – Geneva: World Economic Forum, 2024. – 320 p.
26. Stiglitz J.E. Globalization and Its Discontents Revisited / J.E. Stiglitz. – New York: W.W. Norton & Company, 2017. – 464 p.
27. Torres P. Digitalization as a Necessary Condition for National Competitiveness / P. Torres, J. Godinho // Technological Forecasting and Social Change. – 2025. – Vol. 192. – Art. 122536. – DOI: <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2025.122536>.
28. Ukraine Facility: План фінансування на 2024-2027 роки [Electronic resource] / European Commission. – 2024. – Access mode: <https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu>.

29. Ukrainian companies produce 1.7 mln drones in 2024 against 1,200 in 2022 [Electronic resource] / StateWatch analytical center. – 2025. – Access mode: <https://en.interfax.com.ua>.

30. Ukraine's 2025 Investment Attractiveness Index Slightly Rises as War-Time Adaptation Continues [Electronic resource] // The Page. – 2025. – Access mode: <https://thepage.ua>.

ЗГОДА здобувача вищої освіти

Державного університету економіки і технологій про
перевірку кваліфікаційної роботи на прояви
академічного плагіату та розміщення в Репозитарії
Університету

Я, **Колпак Ельвіра Ельчин кізи,**

підтримую політику Державного університету економіки і технологій з академічної доброчесності і відкритого доступу. Засвідчую, що кваліфікаційна бакалаврська робота на тему:

Оцінка національної конкурентоспроможності в умовах глобалізації

виконана самостійно та не містить академічного плагіату. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Державного університету економіки і технологій ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення норм академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

Також я поінформована, що відповідно до «Положення про Репозитарій (електронну базу даних) Державного університету економіки і технологій» зазначена робота буде розміщена в Електронному архіві

Університету (Репозитарії ДУЕТ). З умовами такого розміщення ознайомлена.

04.06.2026

Підпис